

4

LINGUA

LATINA

CONIUNCTIVUS W ZDANIACH PODRZĘDNYCH

Coniunctivus (tryb łączący) występuje w 4 czasach:

1. *praesens*
2. *imperfectum*
3. *perfectum*
4. *plusquamperfectum*

Nie istnieje *coniunctivus futuri*.

Coniunctivus ma *singularis* i *pluralis*, występuje w 3 osobach obu liczb (identycznie, jak *indicativus*).

NA TEMACIE PRAESENTIS

SPOSÓB TWORZENIA *KONIUNKTIWU*:

1. CONIUNCTIVUS PRAESENTIS tworzymy z tematu *praesentis*

- a. **I koniugacja:** samogłoska tematyczna *a* zostaje zastąpiona cechą *e*; końcówki jak w *indikatiwie*
- b. **II, III, IV koniugacja:** temat praesentis + cecha *a* + końcówki jak w *indikatiwie*

activum				
	I	II	III	IV
	lauda/re	vide/re	leg/e/re	audi/re
singularis				
1. os.	laude-m	vide-a-m	leg-a-m	audi-a-m
2. os.	laude-s	vide-a-s	leg-a-s	audi-a-s
3. os.	laude-t	vide-a-t	leg-a-t	audi-a-t
plur.	pluralis			
1. os.	laude-mus	vide-a-mus	leg-a-mus	audi-a-mus
2. os.	laude-tis	vide-a-tis	leg-a-tis	audi-a-tis
3. os.	laude-nt	vide-a-nt	leg-a-nt	audi-a-nt
passivum				
singularis				
1. os.	laude-r	vide-a-r	leg-a-r	audi-a-r
2. os.	laude-ris	vide-a-ris	leg-a-ris	audi-a-ris
3. os.	laude-tur	vide-a-tur	leg-a-tur	audi-a-tur
pluralis				
1. os.	laude-mur	vide-a-mur	leg-a-mur	audi-a-mur
2. os.	laude-mini	vide-a-mini	leg-a-mini	audi-a-mini
3. os.	laude-ntur	vide-a-ntur	leg-a-ntur	audi-a-ntur

1. **CONIUNCTIVUS IMPERFECTI** tworzymy z **infinitivu praesentis activi**. Jest to pełna forma **infinitivu praesentis activi** + końcówki jak w **indikatiwie**. **UWAGA:** Dla *deponentiów* i *semideponentiów*, które nie mają *infinitivu praesentis activi*, tworzymy teoretyczny *infinitivus praesentis activi* + końcówki jak w *indikatiwie passivi*, np.: *utor, uti, usus sum* = **utere* ☞ *utere-r, utere-ris, utere-tur* etc. Od *deponentiów* tworzyć możemy tylko formy z biernymi końcówkami odmiany. Znaczenie, jak w *indicatiwie*, pozostaje czynne.

NA TEMACIE PRAESENTIS

activum						
	I	II	III	IV	I	III
	laudare	videre	legere	audire	hortari	uti
singularis						
1	laudare-m	videre-m	legere-m	audire-m	/	/
2	laudare-s	videre-s	legere-s	audire-s		
3	laudare-t	videre-t	legere-t	audire-t		
pluralis						
1	laudare-mus	videre-mus	legere-mus	audire-mus	/	/
2	laudare-tis	videre-tis	legere-tis	audire-tis		
3	laudare-nt	videre-nt	legere-nt	audire-nt		
passivum						
singularis						
1	laudare-r	videre-r	legere-r	audire-r	hortare-r	utere-r
2	laudare-ris	videre-ris	legere-ris	audire-ris	hortare-ris	utere-ris
3	laudare-tur	videre-tur	legere-tur	audire-tur	hortare-tur	utere-tur
pluralis						
1	laudare-mur	videre-mur	legere-mur	audire-mur	hortare-mur	utere-mur
2	laudare-mini	videre-mini	legere-mini	audire-mini	hortare-mini	utere-mini
3	laudare-ntur	videre-ntur	legere-ntur	audire-ntur	hortare-ntur	utere-ntur

NA TEMACIE PERFECTI

3. CONIUNCTIVUS PERFECTI

a. **activum**: tworzymy z **tematu perfecti**. Do tematu *perfecti* dodajemy końcówki:
-erim, -eris, -erit, -erimus, -eritis, -erint

	I	II	III	IV
	laudare	videre	legere	audire
singularis				
1	laudav- erim	vid- erim	leg- erim	audiv- erim
2	laudav- eris	vid- eris	leg- eris	audiv- eris
3	laudav- erit	vid- erit	leg- erit	audiv- erit
pluralis				
1	laudav- erimus	vid- erimus	leg- erimus	audiv- erimus
2	laudav- eritis	vid- eritis	leg- eritis	audiv- eritis
3	laudav- erint	vid- erint	leg- erint	audiv- erint

NA TEMACIE SUPINI

b. **passivum**: tworzymy z **tematu supini**. Z tego tematu tworzymy *ppp*, jak w indicatiwie. Forma *koniunktiwu perfecti passivi* to **ppp + esse w koniunktiwie praesentis**. Są to formy dwuczłonowe.

	I	II	III	IV
sg	laudare	videre	legere	audire
singularis				
1	laudatus,a,um sim	visus,a,um sim	lectus,a,um sim	auditus,a,um sim
2	laudatus,a,um sis	visus,a,um sis	lectus,a,um sis	auditus,a,um sis
3	laudatus,a,um sit	visus,a,um sit	lectus,a,um sit	auditus,a,um sit
pluralis				
1	laudati,ae,a simus	visi,ae,a simus	lecti,ae,a simus	auditi,ae,a simus
2	laudati,ae,a sitis	visi,ae,a sitis	lecti,ae,a sitis	auditi,ae,a sitis
3	laudati,ae,a sint	visi,ae,a sint	lecti,ae,a sint	auditi,ae,a sint

NA TEMACIE PERFECTI

4. **coniunctivus plusquamperfecti**

- a. **activum**: tworzymy z tematu *perfecti*. Do tematu *perfecti* dodajemy końcówki:
-issem, -isses, -isset, -issemus, -issetis, -issent

	I	II	III	IV
sg	laudare	videre	legere	audire
singularis				
1	laudav- issem	vid- issem	leg- issem	audiv- issem
2	laudav- isses	vid- isses	leg- isses	audiv- isses
3	laudav- isset	vid- isset	leg- isset	audiv- isset
pluralis				
1	laudav- issemus	vid- issemus	leg- issemus	audiv- issemus
2	laudav- issetis	vid- issetis	leg- issetis	audiv- issetis
3	laudav- issent	vid- issent	leg- issent	audiv- issent

NA TEMACIE SUPINI

- b. **passivum**: tworzymy z tematu *supini*. Z tego tematu tworzymy *ppp*, jak w indicatiwie. Forma *koniunktywu perfecti passivi* to **ppp + esse w koniunktywie imperfecti**. Są to formy dwuczłonowe.

	I	II	III	IV
sg	laudare	videre	legere	audire
singularis				
1	laudatus,a,um essem	visus,a,um essem	lectus,a,um essem	auditus,a,um essem
2	laudatus,a,um esses	visus,a,um esses	lectus,a,um esses	auditus,a,um esses
3	laudatus,a,um esset	visus,a,um esset	lectus,a,um esset	auditus,a,um esset
pluralis				
1	laudati,ae,a essemus	visi,ae,a essemus	lecti,ae,a essemus	auditi,ae,a essemus
2	laudati,ae,a essetis	visi,ae,a essetis	lecti,ae,a essetis	auditi,ae,a essetis
3	laudati,ae,a essent	visi,ae,a essent	lecti,ae,a essent	auditi,ae,a essent

CONIUNCTIVUS CZASOWNIKÓW *ESSE* I *POSSE*

sum, esse, fui <i>jestem</i> possum, posse, potui <i>mogę</i>							
praesens		imperfectum		perfectum		plusquamperfectum	
sim	pos-sim	esse-m	posse-m	fu-erim	potu-erim	fu-issem	potu-issem
sis	pos-sis	esse-s	posse-s	fu-eris	potu-eris	fu-isses	potu-isses
sit	pos-sit	esse-t	posse-t	fu-erit	potu-erit	fu-isset	potu-isset
simus	pos-simus	esse-mus	posse-mus	fu-erimus	potu-erimus	fu-issemus	potu-issemus
sitis	pos-sitis	esse-tis	posse-tis	fu-eritis	potu-eritis	fu-issetis	potu-issetis
sint	pos-sint	esse-nt	posse-nt	fu-erint	potu-erint	fu-issent	potu-issent

SPOSÓB TŁUMACZENIA *KONIUNCTIWU* W ZDANIACH PODRZĘDNYCH

Coniunctivus w zdaniach podrzędnych tłumaczymy jak **indicativus**. *Coniunctivus* w tych zdaniach wyraża jedynie ich podrzędny stosunek i określa relację czasową pomiędzy czynnością wyrażoną w zdaniu głównym i podrzędnym.

STOSUNKI CZASOWE MIĘDZY CZYNNOŚCIAMI ZDANIA NADRZĘDNEGO I PODRZĘDNEGO

Zdanie nadrzędne	Zdanie podrzędne	stosunek czynności	
		zdanie nadrzędne	zdanie podrzędne
Wiesz,	co robię.	równoczesne	
Wiedziałeś,	co (z)robiłem.		
Bedziesz wiedział,	co zrobię.		
Wiesz,	co (z)robiłem.	późniejsza	wcześniejsza
Wiedziałeś/ Wiesz,	co zrobię.	wcześniejsza	późniejsza

CONSECUTIO TEMPORUM *następstwo czasów*

Czasy główne: praesens, futurum I, futurum II

Czasy historyczne: imperfectum, perfectum, plusquamperfectum

Zdanie nadrzędne	Zdanie podrzędne		
	czynność <i>równoczesna</i>	czynność <i>wcześniejsza</i>	czynność <i>późniejsza</i>
czasy główne			
praesens <i>scis</i> futurum I <i>scies</i> futurum II <i>sciveris</i>	con. praesentis <i>quid agam</i>	con. perfecti <i>quid egerim</i>	-urus sim <i>quid acturus sim</i>
czasy historyczne			
imperfectum <i>sciebas</i> perfectum <i>scivisti</i> plperfectum <i>sciveras</i>	con. imperfecti <i>quid agerem</i>	con. plusquamperfecti <i>quid egissem</i>	-urus essem <i>quid acturus essem</i>

1. Rozpoznaj następujące formy:

a. sint -	h. dicar -
b. possit -	i. velles -
c. pugnavissem -	j. hortatae sint -
d. faciamus -	k. moneatis -
e. dixerint -	l. potuissem -
f. ducti essetis -	m. lata sit -
g. mitterentur -	n. fueris -

2. Zamień z indicatiwu na coniunctivus (tam, gdzie to możliwe).

a. habet -	s. state -
b. leget -	t. venisti -
c. data est -	u. dabimini -
d. putavero -	v. fuerant -
e. puniebaris -	x. eram -
f. moritur -	y. dixi -
g. non vultis -	z. structum erat -
h. possum -	α. scripserunt -
i. videt -	β. fueratis -
j. legitur -	γ. missi erant -
k. amaveramus -	δ. gaudeo -
l. dicebatis -	ε. spectabamini -
m. laudor -	ζ. laudatus es -
n. fui -	η. fecit -
o. ventus est -	θ. dicuntur -
p. invenisti -	ι. tacueram -
q. latae sunt -	κ. ibam -
r. ferebamur -	μ. fugeris -

3. Dopisz pozostałe 3 koniunktiwy w tej samej formie.

a. fuissem -	h. scriptum sit -
b. moriatur -	i. eamus -
c. caperemur -	j. sequerentur -
d. dicta essent -	k. moveamini -
e. tradideritis -	l. cantetis -
f. potuisses -	m. faciam -

CZASOWNIKI NIEREGULARNE W *KONIUNKTIWIE*

	volo	nolo	malo	eo	fero	fi	
	praesens						
1	velim	nolim	malim	eam	feram	ferar	fiam
2	velis	nolis	malis	eas	feras	feraris	fias
3	velit	nolit	malit	eat	ferat	feratur	fiat
1	velimus	nolimus	malimus	eamus	feramus	feramur	fiamus
2	velitis	nolitis	malitis	eatis	feratis	feramini	fiatis
3	velint	nolint	malint	eant	ferant	ferantur	fiant

	volo	nolo	malo	eo	fero	fi	
	imperfectum						
1	vellem	nollem	mallem	irem	ferrem	ferrer	fierem
2	velles	nolles	malles	ires	ferres	ferreris	fieres
3	vellet	nollet	mallet	iret	ferret	ferretur	fieret
1	vellemus	nollemus	malleemus	iremus	ferremus	ferremur	fieremus
2	velletis	nolletis	malletis	iretis	ferretis	ferremini	fieretis
3	vellent	nollent	mallent	irent	ferrent	ferrentur	fierent

	volo	nolo	malo	eo	fero	fi	
	perfectum						
1	voluerim	noluerim	maluerim	ierim	tulerim	latus sim	factus sim
2	volueris	nolueris	malueris	ieris	tuleris	latus sis	factus sis
3	voluerit	noluerit	maluerit	ierit	tulerit	latus sit	factus sit
1	voluerimus	noluerimus	maluerimus	ierimus	tulerimus	lati simus	facti simus
2	volueritis	nolueritis	malueritis	ieritis	tuleritis	lati sitis	facti sitis
3	voluerint	noluerint	maluerint	ierint	tulerint	lati sint	facti sint

	volo	nolo	malo	eo	fero	fi	
	plusquamperfectum						
1	voluisssem	noluisssem	maluisssem	issem	tulisssem	latus essem	factus essem
2	voluisses	noluisses	maluisses	isses	tulisses	latus esses	factus esses
3	voluisset	noluisset	maluisset	isset	tulisset	latus esset	factus esset
1	voluisssemus	noluisssemus	maluisssemus	issemus	tulisssemus	lati essemus	facti essemus
2	voluissetis	noluissetis	maluissetis	issetis	tulissetis	lati essetis	facti essetis
3	voluissent	noluissent	maluissent	issent	tulissent	lati essent	facti essent

ZDANIA PODRZĘDNE

Typy zdań podrzędnych w języku polskim mające swoje odpowiedniki w łacinie:

1. ZDANIA DOPEŁNIENIOWE odpowiadają na pytania przypadków zależnych (dopełniacz-miejscownik), najczęściej na pytanie *kogo?co?*

Przyznam, że mnie to bawi. Chciałbym, żeby nam się udało. Boję się, że mówi prawdę. Starali się, żeby wszystko się udało. Zapytał, czy znamy łacinę.

2. ZDANIA OKOLICZNIKOWE CZASU odpowiadają na pytanie *kiedy?*

Kiedy się ściemniło, wyszliśmy z domu. Po kolacji wyszliśmy z domu.

3. ZDANIA OKOLICZNIKOWE CELU odpowiadają na pytania *po co? w jakim celu?*

Poszedł, żeby kupić coś do jedzenia. Wyglądam, żeby cię zobaczył.

4. ZDANIA OKOLICZNIKOWE PRZYCZYNY odpowiadają na pytanie *dłaczego?*

Zrobił to, żeby ratować życie. Ponieważ padało, wziąłem parasol.

5. ZDANIA OKOLICZNIKOWE PRYZWOLENIA odpowiadają na pytanie *mimo czego?*

Chociaż było zimno, nie założył kurtki. Mimo, że nie rozumiał, słuchał.

6. ZDANIA OKOLICZNIKOWE WARUNKU odpowiadają na pytanie *pod jakim warunkiem?*

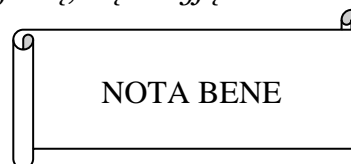
Jeśli będzie ładna pogoda, pójde na spacer. Gdybyś pomyślał, odkryłbyś to.

7. ZDANIA PODMIOTOWE zastępują podmiot zdania głównego. Pytamy o nie, jak o podmiot zdania pojedynczego *kto? co?*

Nagrodę otrzyma ten, kto wygra. Kto dołki kopie, ten sam w nie wpada.

8. ZDANIA PRZYDAWKOWE rozpoczynają się od zaimków względnych. Stanowią rozwiniętą przydawkę

Pożyczę ci książkę, którą dostałem od kolegi. Osoby, które dużo jedzą, często tyją.

NOTA BENE

Najczęszymi spójnikami zdań podrzędnych w języku polskim są *że* i *żeby* (*aby*) oraz *kiedy* (*gdy*). Mogą rozpoczynać wiele typów zdań, np. dopełnieniowe, celowe, przyczynowe, czasowe.

W łacinie spójnikom tym odpowiadają spójniki *ut* (*że, żeby, kiedy, jak*) i *cum* (*kiedy, ponieważ, chociaż*). *Ut* i *cum* są spójnikami wieloznacznymi, dlatego spośród wszystkich łacińskich spójników zdań podrzędnych sprawiają największy kłopot w tłumaczeniu.

W łacinie *ut* i *cum* mogą łączyć się z *koniunktywem* lub *indicatywem*, w zależności od tego, jaki typ zdania wprowadzają. Spójniki te rozpoczynają zdania dopełnieniowe, celowe, skutkowe, czasowe, porównawcze, podmiotowe, przyzwolone (*ut*) oraz czasowe, przyczynowe, przyzwolone (*cum*). *Ut* i *cum* przybierają określone nazwy, w zależności od typu zdania, jaki wprowadzają.

ZDANIA Z UT

typ zdania	nazwa <i>ut</i>	znaczenie <i>ut</i>	tryb	przykład	
dopełnieniowe	obiectivum	<i>że, żeby</i>	con. praes. i impf.	Cura, ut valeas.	Troszcz się, abyś był zdrowy.
celowe	finale	<i>żeby</i>	con. praes. i impf.	Venio, ut vincam.	Przybywam, by zwyciężyć.
skutkowe	consecutivum	<i>że, żeby</i>		Ita fac, ut vincas.	Postępuj tak, by zwyciężyć.
pryzwolone	concessivum	<i>choć, mimo że</i>		Ut fallas, amo te.	Choć kłamiesz, kocham cię.
podmiotowe	—	<i>że</i>		Fit, ut fallam.	Zdarza się, że kłamię.
porównawcze	comparativum	<i>jak, tak...jak</i>	ind.	Ut vis, ita fiet.	Jak chcesz, tak będzie.
czasowe	temporale	<i>kiedy, jak</i>	ind.	Ut venit, vidit.	Kiedy przybył, zobaczył.

ZDANIA Z CUM

czasowe	historicum	<i>skoro, kiedy</i>	con. imp. i plpf.	Cum venerit, vidit.	Skoro przybył, zobaczył.
	adversativum	<i>gdy przeciwnie</i>	con.		
	temporale	<i>kiedy</i>	ind.	Cum venit, vidit.	Kiedy przybył, zobaczył.
	iterativum	<i>ilekroć</i>	ind.	Cum clamas, timeo.	Ilekroć krzyczysz, boję się.
	inversum	<i>gdy nagle</i>	ind. praes. i pf.	Spatiamur, cum repente pluit.	Spacerujemy, gdy nagle zaczyna padać.
	explicativum	<i>kiedy, przez to</i>	ind.	Vicit, cum fortior fuit.	Zwyciężył przez to, że był silniejszy.
przyczynowe	causale	<i>ponieważ, gdyż</i>	con.	Vicit, cum fortior fuerit.	Zwyciężył, ponieważ był silniejszy.
pryzwolone	concessivum	<i>choć, mimo że</i>	con.	Vicit, cum infirmior fuerit.	Zwyciężył, choć był słabszy.

ZDANIA Z CUM / QUUM

Quum to archaiczna forma spójnika *cum*. W przeciwieństwie do *cum* nigdy nie pełni roli przyimka. *Quum* jest zawsze spójnikiem zdań podrzędnych.

I. ZDANIA CZASOWE zaczynające się od CUM:

1. **CUM HISTORICUM** inaczej **NARRATIVUM**. Zdania z **cum historicum/narrativum** mają zawsze *coniunctivus* (zwykle *plusquamperfecti* lub *imperfecti*). Wyrażają czynność UPZEDNIĄ (*coniunctivus plusquamperfecti*) lub RÓWNOCZESNĄ (*coniunctivus imperfecti*) w stosunku do czynności zdania nadrzędnego. **Cum** tłumaczymy tu jako **skoro, gdy, kiedy** (zdania mają lekki odcień przyczynowy).
 - a. Cum Caesar Ariminum occupavisset, Urbem reliquimus. (Cic. Fam.)
 - b. Agesilaus, cum ex Aegypto reverteretur, in morbum implicitus decessit.
 - c. Pythagoras, cum in geometria quiddam novi invenisset, Musis bovem immolasse dicitur.
 - d. Pridie Nonas Iulias, quum essem Brundisii, litteras tuas accepi. (Cic. Fam.)
 - e. Zenonem, quum Athenis essem, audiebam frequenter.
 - f. Crates, quum indoctum puerum vidisset, paedagogum eius percussit. (Quint.)
 - g. Quum Caesar ad oppidum accessisset castraque ibi poneret, pueri mulieresque ex muro passis manibus suo more pacem ab Romanis petierunt. (Caes. B.G.)

2. **CUM TEMPORALE**. Zdania z **cum temporale** mają zawsze *indicativus*. Wyrażają czynność RÓWNOCZESNĄ w stosunku do czynności zdania nadrzędnego. W zdaniu nadrzędnym pojawiają się często słowa: *tum, tunc (wtedy), eo tempore (w tym czasie), eo die (w tym dniu), itp.* **Cum** tłumaczymy tu jako **kiedy**.
 - a. Cum Caesar in Galliam venit, alterius factionis principes erant Haedui, alterius Sequani. (Caes. B.G.)
 - b. Cum proelium inibitis, memineritis decus, gloriam, libertatem in manibus vestris esse.
 - c. O mi Cicero! Gratulor tibi, quum tantum vales apud Dolabellam.
 - d. Mihi crede, nemo me vestrum, quum hinc excessero, consequetur.

3. **CUM EXPLICATIVUM** inaczej **COINCIDENTIAE**. Zdania z **cum explicativum/coincidentiae** mają zawsze *indicativus*. Wyrażają czynność RÓWNOCZESNĄ w stosunku do czynności zdania nadrzędnego, przy czym zdanie czasowe wyjaśnia, na czym polega czynność zdania głównego. **Cum** tłumaczymy tu jako **przez to że, kiedy** lub zdanie z imiesłowem na *-qc*.
 - a. De te, Catilina, cum tacent, clamant. (Cic. Catil.)

- b. Cum „nosce te” dicit Apollo, hoc dicit: „nosce animum tuum”. (Cic. Tusc.)
 - c. Epicurus ex animis hominum extraxit radicibus religionem, cum dis immortalibus et opem et gratiam sustulit. (Cic. N.D.)
 - d. Helvetii fere cotidianis proeliis cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt. (Caes. B.G.)
 - e. Non Herculi nocere Deianira voluit, quum ei tunicam sanguine Centauri tinctam dedit. (Cic. N.D.)
4. **CUM INVERSUM.** Zdania z **cum inversum** mają zawsze *indicativus perfecti* lub *praesentis historici*. Często pojawiają się tu słówka *subito, repente, interea itp.* W zdaniu nadrzędnym występuje zwykle *indicativus imperfecti* lub *plusquamperfecti*, często z dodatkiem słów *iam, vix, nondum, aegre itp.* **Cum** tłumaczymy tu jako **gdy nagle**.
- a. Iamque rex eduxerat copias et moenia obsidebat, cum hostium obruti telis sunt. (Curt.)
 - b. Vixdum tuam epistolam legeram, cum ad me Postumius Curtius venit. (Cic. Att.)
 - c. Vix agmen novissimum extra munitiones processerat, cum Galii flumen transire non dubitaverunt.
 - d. Hannibal iam scalis subibat muros, cum repente porta patefacta Romani erumpunt.
5. **CUM ITERATIVUM.** Zdania z **cum iterativum** mają najczęściej *indicativus (coniunctivus)* zdarza się *bardzo rzadko*. **Cum** iterativum wyraża czynność powtarzającą się. **Cum** tłumaczymy tu jako **ilekroć, kiedykolwiek, kiedy tylko**.
- a. Oracula Graeci consulebant, cum bella erant inituri.
 - b. Oppidum Britanni vocabant, cum silvas impeditas vallo atque fossa munierant.
 - c. Ager cum multos annos quievit, uberiores efferre fruges solet.
 - d. Timoleon veniebat in theatrum, cum ibi concilium populi haberetur.
6. **CUM ADVERSATIVUM.** Zdania z **cum adversativum** mają zawsze *coniunctivus*. **Cum** tłumaczymy tu jako **gdy tymczasem, gdy przeciwnie, podczas gdy**.
- a. Solus est homo ex tot animantium generibus particeps rationis, cum cetera sint omnia expertia.
 - b. Habere dicimur febrem, quum illa nos habeat. (Sen. Ep.)
 - c. Facundus est error, quum simplex sit veritas. (Erasm.)

II. ZDANIA PRZYCZYNOWE zaczynające się od CUM (**CUM CAUSALE**) mają *coniunctivus* według *consecutio temporum*. **Cum** tłumaczymy tu jako **ponieważ, praesertim cum – zwłaszcza że**

- a. *Quum sis mortalıs, quae sunt mortalia, cura.* (Dion. Cato)
- b. *Aris, quum hanc suam uxorem, anum et locupletem et molestam timeret, neque eam habere in matrimonio propter foeditatem, neque dimittere propter dotem volebat.* (Cic. Scaur.)
- c. *Tantalus, rex Lydiae, quum esset opulentissimus, ipsos deos ad convivia vocasse et ab isdem vicissim eorum mensis adhibitus esse dicitur.*
- d. *Maiores nostri, quum regum potestatem non tulissent, magistratus annuos creaverunt.* (Cic. Sest.)

III. ZDANIA PRZYZWOLONE zaczynające się od CUM (**CUM CONCESSIVUM**) mają zawsze *coniunctivus*. **Cum** tłumaczymy tu jako **chociaż, mimo że**.

- a. *Socrates, cum facile posset educi a custodia, noluit.*
- b. *Phocion fuit perpetuo pauper, cum divitissimus esse posset.*
- c. *Nec enim nullum hoc frigidius flumen attingi, quum ad multa accesserim, ut vix pede temptare possim.* (Cic. Leg.)
- d. *Demosthenem scribit Phalereus, quum rho dicere nequiret, exercitatione facta fecisse, ut planissime diceret.*

I. PRZETŁUMACZ ZDANIE I ROZPOZNAJ TYP CUM

1. *Ibes maximam vim serpentium conficiunt, quum sint aves excelsae, cruribus rigidis, corneo proceroque rostro.* (Cic. N.D.)
2. *In carcere Socrates disputavit et exire, quum essent, qui promitterent fugam, noluit remansitque, ut duarum rerum gravissimarum hominibus metum demeret: mortis et carceris.* (Sen. Ep.)
3. *Cur igitur Lysias et Hyperides amatur, quum penitus ignoretur Cato?* (Cic. Brut.)
4. *Adulentes, quum relaxare animos et dare se iucunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint verecundiae.* (Cic. Off.)
5. *Negant omnino posse reperiri, avesne ante, an ova generata sint, quum et ovum sine ave et avis sine ovo gigni non possit.* (Censorinus)
6. *Quum deficere Alexandrum amici viderent, quaerunt, quem imperii faciat heredem. Respondit: „dignissimum.”* (Iust.)

7. Simulacra deorum venerantur: illis supplicant genu posito, illa adorant, illis per totum assident diem aut adstant, illis victimas caedunt. Et quum haec tantopere suspiciant, fabros, qui illa fecere, contemnunt. (Sen. Frgm.)
8. Ducibus adversae partis occisis, finitum certamen inter successores Alexandri Magni videbatur, quum repente inter ipsos victores nata discordia est. (Iustin.)
9. *Bene vixit is, qui potuit, quum voluit, mori.* (Syr.)
10. Iugulare civem ne iure quidem quisquam bonus vult: mavult commemorari se, quum posset perdere, pepercisse, quam, quum parcere potuerit, perdidisse. (Cic. Quint.)
11. Aliud est dolere, aliud laborare. Quum varices secabantur C. Mario, dolebat; quum aestu magno ducebat agmen - laborabat. (Cic. Tusc.)
12. Iam nox appetebat, quum proelio excedunt Thraces, non fugā vulnerum aut mortis, sed quia satis praedae habebant. (Liv.)
13. Massurius scribit: „Pellicem’ apud antiquos eam habitam, quae, quum uxor non esset, cum aliquo tamen vivebat; quam nunc vero nomine ‘amicam’, paulo honestiore ‘concubinam’ appellari. (Digesta)
14. Non enim de bello deliberatis, patres conscripti, quod inferre potestis, gerere non potestis, quum nemo Rhodiorum arma adversus vos laturus sit. (Liv.)
15. Tantum quod ex Arpinati veneram, quum mihi a te litterae redditae sunt. (Cic. Fam.)
16. Tullius Hostilius, quum triginta duobus annis regnasset, fulmine ictus cum domo sua arsit. (Eutrop.)
17. Prima lux fere erat, quum vigiles in vallo, quum vidissent procul venientem hostem, ad arma conclamaverunt. (Liv.)
18. Preclare facis, quum eorum memoriam tenes, qui tibi testamento liberos suos commendavere.
19. Quum iam Caesar progressus esset a castris circiter milia passuum tria, per speculatores nuntiatur ei copias hostium haud longe ab sese visas (esse). (Bell. Afr.)
20. Ite nunc et dicite: „Demens erat, quum confessus est. At mihi videtur demens fuisse, quum occidit. (Quint. Decl.)
21. Theatrum quum commune sit, recte tamen dici potest eius esse eum locum, quem quisque occupavit. (Cic. Fin.)

II. W PONIŻSZYCH ZDANIACH WYRAŻ TREŚĆ ZAWRTĄ W ZDANIU PODRZĘDNYM SKŁADNIĄ ABLATIVUS ABSOLUTUS I ODWROTNIE. PRZETŁUMACZ ZDANIA.

1. Hostibus devictis milites nostri domum reverterunt.

2. Quum hostes fortiter pugnarent, milites nostri vicerunt.

.....

3. Duce triumphante omnes incolae spectabant.

.....

4. Quum sol oritur, aves cantare incipiunt.

.....

5. Omnibus rebus paratis Caesar ancoras solvere iussit.

.....

6. Quum Augustus caesar erat, aetas aurea in terram revertit.

.....

7. Hannibal Alpes transgressus est, multis elephantis amissis.

.....

8. Hanc feminam quum aspexi, statim eam in matrimonium ducere volui.

.....

9. Exercitu graviter laborante duces in castris cenabant.

.....

10. His verbis dictis orator illacrimare coepit.

.....

11. Nullo volente ego exercitui praefui.

.....

12. Cum dextram inimico dedit, imperator foedus confecit.

.....

13. Rex, quum prodigium mirabile conspexit, ad oraculum Delphos legatos misit.

.....

ZDANIA Z UT/NE

dopełnieniowe, celowe, skutkowe, podmiotowe, przyzwolone, czasowe, porównawcze

1. ZDANIA DOPEŁNIENIOWE <ut obiectivum> w języku polskim zaczynają się od spójników: *aby, żeby, żeby nie, aby nie*. W języku łacińskim rozpoczynają je spójniki **ut, uti (aby, ażeby), ne (aby nie)**. Zdania dopełnieniowe występują po użytych w zdaniu głównym czasownikach wyrażających:

chęć, życzenie, staranie	strach, obawę	przeszkodę	wyrażenia bez <i>ut</i>
verba optandi, postulandi, studendi	verba timendi	verba impediendi	—
cupere <i>pragnąć</i>	metuere <i>bać się</i>	impedire <i>przeszkadzać</i>	dubito quin <i>wątpię, że</i>
curare <i>troszczyć się</i>	timere <i>bać się</i>	obstare <i>sprzeciwiać się</i>	
desiderare <i>pragnąć</i>	sollicitare <i>niepokoić</i>	prohibere <i>powstrzymywać</i>	
malle <i>woleć</i>		repugnare <i>opierać się</i>	
hortari <i>zachęcać</i>		resistere <i>opierać się</i>	
monere <i>upominać</i>		obesse <i>stać na przeszkodzie</i>	
nolle <i>nie chcieć</i>			
optare <i>życzyć</i>			
permittere <i>pozwolić</i>			
persuadere <i>nakłaniać</i>			
petere <i>dążyć</i>			
postulare <i>żądać</i>			
rogare <i>prosić</i>			
studere <i>starać się</i>			
suadere <i>radzić</i>			
velle <i>chcieć</i>			

TRYB: *coniunctivus praesentis i imperfecti*

- a. Opto, ut ad me venias.
- b. Cives rogaverunt, ne milites urbem diruerent.
- c. Morbus impedit, ne scribam.
- d. Discipulus optavit, ut sibi liber daretur.
- e. Non dubito, quin ad me venias

2. **ZDANIA CELOWE** (okolicznikowe celu) <**ut finale**> w języku polskim zaczynają się od spójników: *aby, żeby, żeby nie, aby nie*. W języku łacińskim rozpoczynają je spójniki **ut, uti (aby, ażeby), ne (aby nie)**. **Zdania celowe** odpowiadają na pytanie **po co?** Np.: *Wyszedł, żeby tego nie widzieć. Zrobiłam to, żeby nie było nieporozumień.*

TRYB: *coniunctivus praesentis i imperfecti*

- a. Edimus, **ut** vivamus, non vivimus, **ut** edamus.
- b. Date puero panem, **ne** ploret.
- c. Hostes legatos ad Caesarem miserunt, **ut** pacem peterent. (Caes. B.G.)
- d. Legem brevem esse oportet, **ut** facilius ab imperitis teneatur.

I. ĆWICZENIA NA ROZPOZNAWANIE ZDAŃ DOPEŁNIENIOWYCH I CELOWYCH

Rozpoznaj typ zdania. Przetłumacz je. Określ orzeczenie zdania podrzędnego.

- a) Multi Graeci olim in terras alienas migraverunt, ut ibi habitarent.
- b) Dux milites monuit, ut pristinae virtutis memoriam retinerent.
- c) Dionysius tyrannus, ne tonsori collum committeret, filias suas tondere docuit.
- d) Multi doli a Cyro adhibebantur, ut oppidum Babyloniorum expugnaret.
- e) Perterritus rex hostes rogavit, ut iram cohiberent miserisque incolis temperarent.
- f) Graeci in Troiam navigaverunt, ut Helenam liberarent.
- g) Nautae deos implorant, ne navis tempestate in saxa iaciatur.
- h) Da mihi pecuniam, ut librum emam.
- i) Unum habemus os et duas aures, ut minus dicamus et plus audiamus.
- j) Consul imperavit, ne milites ordines suos relinquerent.
- k) Itaque augur et Calpurnia, uxor Caesaris, persuadebant, ne hoc die curiam peteret.
- l) Incolae Britanniae timebant, ne exercitus Romanus in Britannia maneret.

m) Opto, ut semper verum dicatis.

n) Hannibal venenum sumpsit, ne vivus in Romanorum potestate veniret.

o) Cavete, ne a recta via aberretis!

p) Vercingetorix Gallos hortatur, ut communis libertatis causa arma capiant.

q) Hannibal, cum apud Prusiam, Bithyniae regem, maneret, etiam atque etiam eum ad bellum cum Romanis gerendum incitabat.

r) Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsae. (Ov. A. am.)

3. ZDANIA SKUTKOWE (okolicznościowe skutku) <**ut consecutivum**> wyrażają skutek wywołany przez treść zdania nadrzędnego. W języku polskim zaczynają się od spójników *że, iż, że nie*. W języku łacińskim rozpoczynają je spójniki **ut, ut non**. W zdaniu nadrzędnym pojawiają się często charakterystyczne **ZAPOWIEDNIKI ZESPOLENIA**:

adeo	<i>do tego stopnia</i>	sic	<i>tak</i>	tantus 3	<i>tak wielki</i>
is,ea,id	<i>ten,ta,to</i>	talis,e	<i>taki</i>	komparatywy	
ita	<i>w ten sposób, tak</i>	tam	<i>tak bardzo</i>		

TRYB: *coniunctivus* z możliwością odstępstw od *consecutio temporum*.

1. Quis est **tam** demens, ut sua voluntate maereat? (Cic. Tusc. 3.29.71)
2. Numquam imperator **ita** paci credit, ut non se praeparet bello. (Sen. Vita 26.2)
3. Aqua, quae flumine Nilo fertur, **adeo** est limosa atque turbida, ut multos variosque morbos efficiat. (Bell. Alex. 5)
4. Senectus plerisque senibus **sic** odiosa est, ut onus se Aetnā gravius dicant sustinere. (Cic. Sen. 2.4)
5. Parcarum **tanta** est vis, ut plus possint, quam caelestes universi. (Lactantius 1.11)
6. Delphini **tanta** vi exsiliunt, ut plerumque vela navium transvolent. (Plin. N.H. 9.7.20)
7. Pythagoras remanere animos docet, sed ex corporibus in alia corpora migrare, ut idem sit forte hodie gallus gallinaceus, qui tempore belli Troiani fuit Agamemnon. (Muretus Or. 1)

4. **ZDANIA PODMIOTOWE** to zdania, o które ze stanowiska zdania nadrzędnego pytamy *kto? co?* – jak o podmiot zdania pojedynczego. Rozpoczynają je spójniki **ut, uti**.

Występują najczęściej po użytych nieosobowo czasownikach:

accidit	zdarza się	efficitur	wynika	mos est	jest zwyczaj
contigit		sequitur		restat	pozostaje
est		fas est	godzi się		
evenit		consuetudo est	jest przyzyczeniem		
fit		iustum est	jest rzeczą słuszną		

TRYB: *coniunctivus* z możliwością odstępstw od *consecutio temporum*.

1. Persaepe evenit, ut utilitas cum honestate certet.
2. Saepe accidit, ut facere non possimus, quod polliciti sumus.
3. Thrasybulo contigit, ut patriam a triginta tyrannis liberaret.
4. Mos erat, ut victores triumphant.

5. **ZDANIA PRYZWOLONE <ut concessivum>** rozpoczynają się od *ut*, zdania przeczące od *ne* lub *ut non*. Zdania przyzwolone odpowiadają na pytanie *mimo co? wbrew czemu?* Ut concessivum tłumaczymy jako *choć, mimo że, jakkolwiek, choćby, lubo, jeśli nawet itp.*

TRYB: *coniunctivus praesentis* lub *perfecti*

1. Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.
2. *Ut sit magna, tamen certe lenta ira deorum est.* (Iuv. 13.100)
3. Ut fugiendae sunt magnae scholae, non tamen hoc eo valet, ut fugiendae sint omnino scholae. (Quint. 1.2.16)
4. Ne sit summum malum dolor, malum certe est.

6. **ZDANIA CZASOWE <ut temporale>** odpowiadają na pytanie *kiedy?*. Zdania z *ut* i *ut primum* wyrażają zwykle czynność wcześniejszą od czynności zdania głównego. Ut temporale tłumaczymy jako *gdy, kiedy, skoro tylko, ilekroć tylko*.

TRYB: *indicativus*, zwykle *perfecti*, *plusquamperfecti* lub *futuri exacti*

1. Themistocles, ut Lacedaemonem venit, adire magistratum noluit.
2. Ut quisque Verris animum aut oculos offenderat, in lautumias coniciebatur.
3. Ut cubiculum discessimus, me artior, quam solebat, somnus complexus est. (Cic.)
4. Ut primum occasio data est, meo pristino more rempublicam defendi. (Cic.)
5. Fuga satellitum, ut iacentem videre regem, facta est. (Liv. 24.7.7)

7. ZDANIA PORÓWNAWCZE <ut comparativum> TRYB: **indicativus** (dla czynności rzeczywistej) lub, rzadziej, **coniunctivus** ([z ut si]). Słowo *ut* występuje w parze z *ita* lub *sic*: *ut...sic, ut...ita*. Ut comparativum tłumaczymy zwykle jako *jak... (tak), jakoby*.

TRYB: *indicativus* lub *coniunctivus*

1. **Ut** semetem feceris, **ita** metes.
2. **Ut** ager, quamvis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest, **sic** sine doctrina animus. (Cic. Tusc. 2.5.13)
3. Vestis, **ut** neminem reddit maiorem, **ita** nullum reddit deteriozem. (Erasm. 1.257)

I. ROZPOZNAJ TYP ZDANIA. PRZETŁUMACZ JE. OKREŚL ORZECZENIE.

1. *Histrion, cui nomen Polo erat, tragoedias poetarum tam bene actitavit, ut famam sibi maximam paraverit.*
2. *Laertius dicit Democritum sibi oculos eruisse, ne videret bene esse malis civibus.*
3. *Siciliam Verres per triennium ita vexavit, ut ea restitui in pristinum statum nullo modo possit.* (Cic.)
4. *Romani, ut primum de adventu Pyrrhi certiores facti sunt, magnum exercitum conscripserunt.*
5. *Amico sic prodesto, ne tibi noceas.*
6. *Ut rationem Plato nullam afferret, ipsa auctoritate me frangeret.* (Cic. Tusc. 1.21.49)
7. *Ut aspexit me, oculis mihi signum dedit, ne se appellarem.* (Plaut. Mil. 123)
8. *Epaminondas paupertatem adeo facile toleravit, ut de republica nihil, praeter gloriam, ceperit. Idem tam fuit disertus, ut nemo Thebanus ei par esset eloquentiā.*
9. *Messenam ut quisque venerat, hoc templum visere solebat.*
10. *Amico benefac, ut amicitior fiat, inimicum vero amicum facere stude.*
11. *Accidit, ut homines ad mendacia confugant, ut periculum evitent.*
12. *Ut amicos tuos amas, ita ab eis amaris.*
13. *Nemo adeo ferox est, ut non mitescere possit.* (Hor. Ep. 1.1.39)
14. *Mos est hominum, ut nolint eundem pluribus rebus excellere. Post proelium Marathonium Athenienses Miltiadi postulanti classem LXX navium dederunt, ut insulas, quae barbaros adiuverant, puniret.*
15. *Plerique philosophorum deos esse dixerunt; dubitare se Protagoras, nullos esse omnino Diagoras Melius et Theodorus Cyrenaicus putaverunt. Qui vero deos esse dixerunt, tanta sunt in varietate ac dissensione, ut eorum molestum sit enumerare sententias.*
16. *Mos erat a maioribus Lacedaemoniis traditus, ut binos haberent semper reges, nomine magis quam imperio.*

17. Socrates paene in manu iam mortiferum illud tenens poculum locutus ita est, ut non ad mortem trudi, verum in caelum videretur escendere.
18. Dux milites cohortatus, ut de sua priori virtute recordarentur, dedit signum proeliandi.
19. Antiquis temporibus magistratus Romani deos orabant, ut res populi Romani meliores amplioresque facerent.
20. Dux exercitum suum per montes ducebat, ne hostibus potestatem pugnandi daret.
21. Caesar equitatem ex castris educi iubet, ut suum quisque locum teneat.
22. Tanta est potestas veritatis, ut se ipsam sua claritate defendat.
23. Tantalus, rex Phrygiae, tam carus deis erat, ut ad convivia eorum invitaretur.
24. Saepe mihi accidit, ut in nocte ligna incidi audirem, et semel defunctos pariter colloquentes ego et socius meus ceteris dormientibus manifeste percepi, et ex his duobus signis crastino subsecuturum esse funus intellexi.
25. Aristides ita vivebat, ut iuste omnibus Atheniensibus carissimus esset.
26. Cyclopes neque divinas neque humanas leges observabant et tam crudeles erant, ut etiam sanguinem humanam biberent et carnem humanam devorarent.
27. Quod ut ne accidat, cavendum est.
28. Spero sic moriar, ut mortuus non erubescam.
29. Nolo esse laudator, ne videar adulator.
30. Pyramides regum Aegyptiorum sepulchra sunt, adeo ingenti mole saxorum in mediis arenis Aegypti structa, ut inter septem miracula habeantur.
31. Nemo tam puer est, ut Cerberum timeat.
32. Nemo tam fortis est, ut Cerberum non timeat.
33. Sequitur, ut doceam omnia subiecta esse naturae.
34. Plinius dicere solebat nullum esse librum tam malum, ut non aliqua parte prodesset.
35. Sulla iussit malo poetae praemium tribui ea condicione, ne quid postea scriberet.
36. Consules Romani Pyrrhum monuerunt, a veneno ut caveret.

II. Przetłumacz tekst *De Parrhasio et Zeuxide, celeberrimis pictoribus Graecis.*

Parrhasius et Zeuxis, celeberrimi pictores Graeci, certabantur inter se. Zeuxis pinxit uvas tam veris similes, ut aves ad tabulam advolarent. Parrhasius pinxit linteum tam simile vero, ut Zeuxis desideraret, ut linteum removeret et, quid pinxisset, ostenderet. Cum errorem suum intellexisset, Parrhasio palmam concessit. Et recte: ipse enim volucres fefellit, Parrhasius autem artificem.

Narrant etiam Zeuxidem pinxisse puerum uvas ferentem. Ad eas uvas etiam aves advolabant ut ad veras. Pictor tamen contentus non erat et iratus “Uvas — inquit — melius quam puerum pinxi. Puer vero (puero) similis non est, si aves ad eum advolare non timent”.

Parrhasius, i – Parazjusz; Zeukis, idis – Dzeuksis

III. Przetłumacz tekst *De Marco Cicerone.*

Constat Marcum Tullium Ciceronem venustate iocorum ceteros superavisse et in ea re tantum valuisse, ut non solum multorum admirationem excitaret, sed etiam liberto suo tantam materiam suppeditaverit, ut hic tres libros de iocis patroni sui composuerit. Iocationibus, quas occasione data in vulgus spargebat, Cicero id quoque effecit, ut ab inimicis et adversariis, qui clarissimo oratori obtrectabant, “consularis scurra” appellaretur.

Ille, cum apud Damasippum cenaret et ille mediocri vino posito diceret: “Bibite Falernum hoc, annorum XL est”, “Bene” — inquit — “aetatem fert”. Idem cum Lentulum, generum suum, exiguae staturae hominem, longo gladio accinctum vidisset, quaerebat, quis generum suum ad gladium alligavisset.

Damasippus, i – Damazyp; Lentulus, i – Lentulus; Falernus, i – falern, gatunek wyśmienitego wina

IV. Przetłumacz tekst *De villa.*

Villa ita potissimum aedificanda est, ut intra saepta sua aquam habeat. Si omnino aqua viva non est, cisternae faciendae sunt sub tectis, ut locis divisis, ex altero loco homines, ex altero pecus aqua uti possit. Danda est opera, ut potissimum sub radicibus montis silvestris villa ponatur, ubi pastiones sint latae. Animadvertendum etiam est, ne qua sint loca palustria. Constat enim ibi animalia tam minuta crescere, quae oculis conspici non possint; ea per aera intus in corpus per os et nares pervenire atque difficiles morbos efficere videntur.

V. Przetłumacz tekst *De Aesopo et viro stultissimo*.

Stultus vir quidam in Aesopum poetas lapides iaciebat. Aesopus autem constituit, ut tanta nequitia sine mora puniretur. Itaque unum assem viro dedit et: „Pauperrimus — inquit — sum. Pecuniam te dignam tibi dare non possum. Suadeo tamen tibi, ut in illum divitem, in foro cum servis ambulantes, lapides conicias. Tum ille tibi magnam pecuniam dabit”.

Vir stultissimus non intellexit Aesopum fraudem adhibuisse. Itaque id fecit, quod ab Aesopo ei suasum erat. Pecuniam vero a divite non sumpsit, nam ille iussit virum a servis suis vehementer verberari. Aesopus, i – Ezop

VI. Przetłumacz tekst *De gallo et ancillis*.

Rustica quaedam, cum gallus cantaverat, ancillas e somno excitabat, ut laborarent. Itaque ancillae statuerunt se gallum necaturas esse, ut sibi quietem compararent. Sed, gallo necato, frustra quietem exspectabant. Nam rustica ancillas, ut officia servarent, nunc etiam noctu e somno excitabat.

VII. Przetłumacz tekst *Victoria utendum est*

Romanis ad Cannas devictis Maharbal, qui equitibus Poenorum praeerat, cum alii duces Hannibali suaderent, ut, tanto bello perfunctus, quietem ageret, hortatus eum est, ut quam celerrime Romanos persequeretur et Romam ipsam aggrediretur. “Sequere me, — inquit, — ego cum equitatu praecedam. Quinto die in Capitolio epulaberis!” Cum Hannibal, voluntate Maharbalis laudata, se diem ad deliberandum sumpturum esse respondisset, Maharbal: “Non omnia, — ait, — eidem homini di dederunt: vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis.” Cannae, arum – Kanny; Maharbal, alis – Maharbal

VIII. Przetłumacz tekst *Piso orator et servus*.

Pupius Piso, orator Romanus, servis praecepit, ut tantum ad interrogata responderent nec quidquam praeterea dicerent. Aliquando Clodium ad cenam invitari iussit. Hora cenae instabat, cum ceteri convivae, excepto Clodio, adissent. Piso servum, qui solebat convivas vocare, emisit, ut videret, num veniret. Cum servus dixisset se eum non vidisse, Piso: “Dic, — inquit, — num non invitasti Clodium?” “Invitavi” — respondit ille. “Cur ergo non venit?” “Quia venturum se esse negavit.” Tum Piso: “Cur id non statim dixisti?” Respondit servus: “Quia non sum a te interrogatus.”

ZDANIA PYTAJNE ZALEŻNE

I. ZDANIA PYTAJNE ZALEŻNE rozpoczynają się od zaimków i przysłówek pytajnych oraz partykuł *num*, *-ne*, *nonne* (występuje tylko po czasowniku *quaero*).

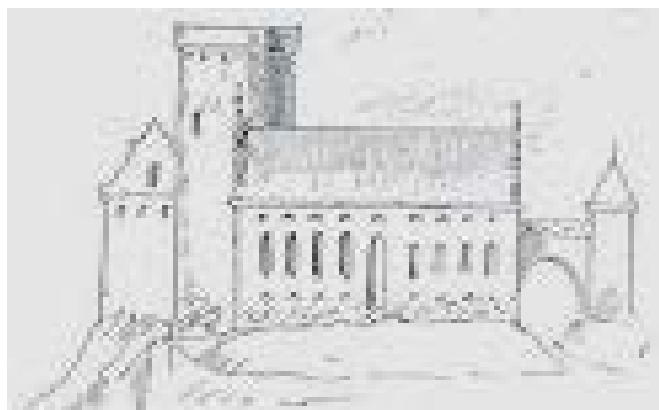
Niektóre zaimki pytajne: **quis?** (kto?), **quid?** (co?), **uter?** (który z dwóch?), **qualis?** (jaki?), **ubi?** (gdzie?), **unde?** (skąd?), **quo?** (dokąd?), **cur?**, **quare?** (dlaczego?), **quo modo?** (w jaki sposób?), **quam?** (jak?) Niektóre partykuły pytające: **-ne** (czy), **num?** (czyż?), {oczekujemy odpowiedzi przeczącej}, **nonne?** (czyż nie?) {oczekujemy odpowiedzi twierdzącej}, **utrum?**, **an?** (czy?)

Jak rozpoznać łatwo zdanie pytajne zależne? Wystarczy odciąć zdanie główne. Jeśli pozostałe zdanie wymaga pytajnika, jest zdaniem pytajnym zależnym.

NOTA BENE

TRYB: *coniunctivus* według *consecutio temporum*

1. Dic mihi, **unde** venias.
2. **Quid** vesper vehat, incertum est.
3. **Quid** quaeque nox aut dies ferat, incertum est.
4. Dux perfugas interrogavit, **num** hostes aggressuri essent.
5. Socratem Xenophon consulebat, sequeretur**ne** Cyrum.
6. Croesus ex Solone quaesivit, **nonne** se beatissimum putaret.
7. Oculis iudicari non potest, in **utram** partem fluat Arar.
8. Omnis dies, omnis hora, **quam** nihil simus, ostendit.
9. Scire cupio, **quid** agas, **quid** expectes? (Cic. Fam.)
10. Hannibal imperavit puero, ut sibi nuntiaret, **num** undique obsideretur. (Nep.)
11. Interrogatus, **cur** tam magnam nutriret barbam, ait Diogenes: „Ut eam citius videns et tangens virum me esse meminerim”.

ZDANIA PODRZĘDNE ZE SPÓJNIKAMI INNYMI NIŻ *UT* i *CUM*

II. SPÓJNIKI ZDAŃ PRZYCZYNOWYCH (poza *cum*). Zdania przyczynowe ze spójnikami innymi niż *cum* mają zwykle ***indicativus***. Ważniejsze spójniki tych zdań to: ***quod, propterea quod, quia*** (*ponieważ, gdyż, dlatego że*), ***quoniam, siquidem, quandoquidem*** (*ponieważ, kiedy, skoro, gdy*).

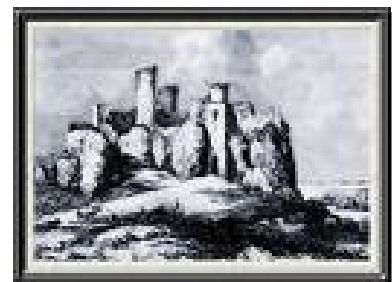
1. Helvetii reliquos Gallos virtute praecedunt, **quod** fere cotidianis proeliis cum Germanis contendunt. (Caes. B.G.)
2. Bene est mihi, **quia** tibi bene est. (Plin. Ep.)
3. Themistocles noctu ambulabat, **quod** somnum capere non poterat. (Nep.)
4. Gallorum omnium fortissimi sunt Belgae, **propterea quod** a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt. (Caes. B.G.)
5. Di nati numquam sunt, **siquidem** aeterni sunt futuri.

III. SPÓJNIKI ZDAŃ PRYZWOLONYCH (poza *cum*). Zdania przyzwolone zaczynają się najczęściej (poza *cum*) od spójników: *quamquam, quamvis, licet ut, etsi, etiamsi, tametsi* (*choć, choć, aczkolwiek, jakkolwiek, lubo, jeśli nawet, chociażby, jeśliby nawet*).

SPÓJNIKI ZDAŃ PRYZWOLONYCH

<i>z coniunctivem</i>	<i>z indicativem</i>	<i>z trybami warunkowymi</i>
quamvis	quamquam	etsi
cum		etiamsi
licet, ut (<i>con. praes i perf.</i>)		tametsi

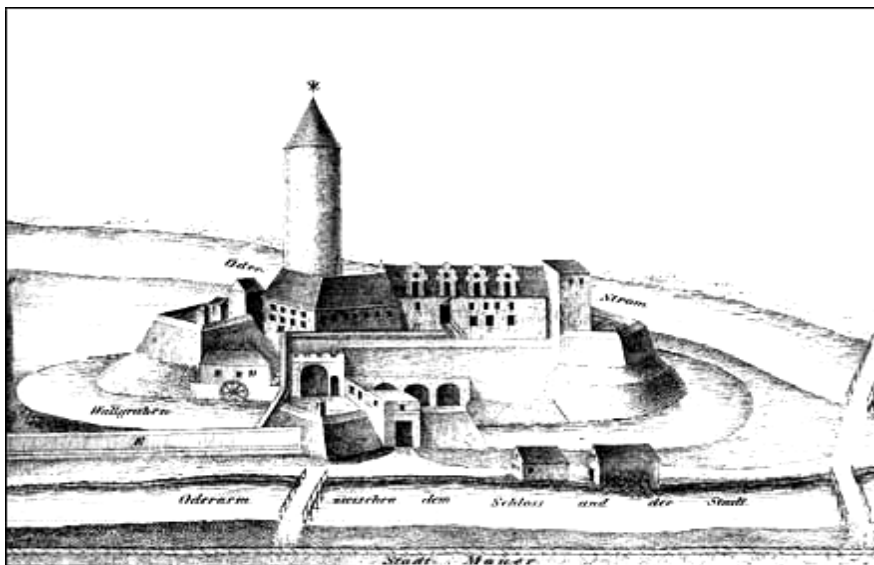
1. **Ut** desint vires, tamen est laudanda voluntas. (Ovid. Pont.)
2. Aristides, **quamquam** de patria optime meritus est, in summa paupertate mortuus est.
3. **Etsi** me offendisti, tibi ignosco.
4. Id assequi non potuisset, **etiamsi** cupivisset.
5. Rem publicam, **quamvis** in me ingrata sit, amare non desinam.
6. Iniurias, **etiamsi** ulcisci possem, tamen oblivisci mallet.
7. Non est magnus pumillo, **licet** in monte constiterit.

IV. SPÓJNIKI ZDAŃ CZASOWYCH (inne niż *cum*) łączą się z zwykle *indicativem*, jedynie *antequam* i *priusquam* czasem z *koniunktiwem*.

w zdaniu podrzędnym	spójnik	znaczenie
czynność wcześniejsza	postquam	po tym jak
	ut	kiedy, jak
	ubi	kiedy
	simul(ac), simulatque	skoro tylko, ilekroć
	ut (ubi, cum) primum	skoro tylko
czynność równoczesna	dum	dopóki, podczas gdy
	donec	jak długo
	quoad	
	quamdiu	
czynność późniejsza	dum	aż, dopóki nie
	donec	
	quoad	
	antequam	zanim, nim
	priusquam	

1. Lacedaemonii, **postquam** audierunt muros strui, legatos Athenas miserunt. (Nep.)
2. Fuit Lacedaemoniorum gens fortis, **dum** Lycurgi leges vigeabant. (Cic. Tusc.)
3. Epaminondas usque eo ferrum in corpore retinuit, **quoad** renuntiatum est vicisse Boetos. (Nep.)
4. **Antequam** verbum facerem, praetor de sella surrexit atque abiit. (Cic. Verr.)

V. ZDANIA WARUNKOWE (okolicznikowe warunku) w języku polskim zaczynają się od spójników jeśli, jeżeli, jeśli nie, jeżeli nie, gdyby, gdyby nie. W języku łacińskim rozpoczynają je spójniki si (jeśli, jeżeli, gdyby, jeżeliby, jeśliby), sin (jeżeli zaś), nisi, ni, si minus, si non (jeżeli nie, jeśli nie, gdyby nie). Odpowiadają na pytanie pod jakim warunkiem? OKRES WARUNKOWY składa się z poprzednika i następnika. Poprzednikiem jest zawsze zdania podrzędne (zaczynające się od si, nisi itp.), następnikiem jest zdanie nadrzędne. Okresy warunkowe mówią o możliwości / niemożliwości spełnienia się w następniku warunku zawartego w poprzedniku.

poprzednik	następnik
zdanie podrzędne	zdanie nadrzędne
<i>Si hoc dicis,</i>	<i>erras.</i>
<i>Jeśli to mówisz,</i>	<i>mylisz się.</i>

1. MODUS REALIS (okres warunkowy rzeczywistości) wyraża pewność.

Ani w poprzedniku ani w następniku nie występuje *coniunctivus*.

poprzednik	indicativus lub imperativus
następnik	

Jeżeli spełnia się warunek poprzednika, to spełnia się również czynność następnika.

Spójnik tłumaczy się **jeżeli, jeśli / jeżeli nie, jeśli nie**

- a. Si vis amari, ama. (Sen Ep.)
- b. Naturam si sequemur duces, numquam aberrabimus. (Cic. Off.)
- c. Si vis pacem, para bellum.
- d. Amicitia nisi inter bonos esse non potest.

2. MODUS POTENTIALIS (okres warunkowy możliwości) wyraża warunek możliwy do spełnienia. Stosuje się *coniunctivus praesentis* dla teraźniejszości i *coniunctivus perfecti* dla przeszłości. W poprzedniku i następniku występuje *coniunctivus*.

teraźniejszość		przeszłość	
poprzednik	coniunctivus praesentis	poprzednik	coniunctivus perfecti
następnik		następnik	

Spójnik tłumaczy się **jeżeliby, gdyby / jeżeli nie, gdyby nie**

- a. Thucydidis orationes imitari neque possim, **si** velim, nec velim fortasse, **si** possim. (Cic. Brut.)
- b. **Si** hoc dicas, erres.
- c. **Si** velim Hannibalis proelia omnia describere, dies me deficiat.
- d. **Si** patriam prodere conetur pater, sileatne filius?

3. MODUS IRREALIS (okres warunkowy nierealności) wyraża warunek niemożliwy do spełnienia. Stosuje się *coniunctivus imperfecti* dla terażniejszości i *coniunctivus plusquamperfecti* dla przeszłości. W poprzedniku i następniku występuje *coniunctivus*.

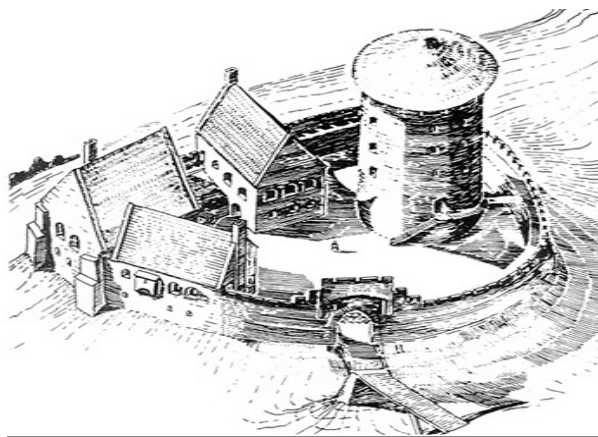
teraźniejszość		przeszłość	
poprzednik	coniunctivus imperfecti	poprzednik	coniunctivus plusquamperfecti
następnik		następnik	

Spójnik tłumaczy się **gdyby, jeśliby, jezeliby / gdyby nie, jeśliby nie, jezeliby nie**

- a. Has inimicitias Roscius **si** cavere potuisset, viveret. (Cic. Amer.)
- b. **Nisi** Alexander essem, ego vero vellem esse Diogenes.
- c. Hercules numquam ad deos abisset, **nisi**, cum inter homines esset, eam viam sibi virtute munivisset.
- d. Medici, **si** omnibus morbis mederi possent, felicissimi essent hominum.

Odmianą zdań warunkowych są zdania wyrażające **warunek pożądaný**. Zaczynają się one od spójników *modo, dum, dummodo (byle, byleby), modo ne, dum ne, dummodo ne (byleby tylko nie)*. Występuje w nich *coniunctivus* jak w poprzedniku *potentialisu*.

1. Oderint, **dum** metuant. (Suet. Calig.)
2. Omnia postposui, **dummodo** praeceptis patris parerem. (Cic. Fam.)

Rozpoznaj typ zdania. Do wyboru zdania warunkowe, przyczynowe, przyzwolone, pytajne zależne, czasowe ze spójnikami innymi niż *ut i cum*

1. Ubi de Caesaris adventu Helvetii certiores facti sunt, legatos ad eum mittunt.
2. Quaerunt a me, ubi sit pecunia. (Cic.)
3. Si placuit, plausum postulat comoedia. (Pl.)
4. Nunc mea mater irata est mihi, quia non redierim domum. (Pl.)
5. Vetustas nobis semper, si sapimus, adoranda est. (Macrob.)
6. Aristides sexto fere anno post, quam (postquam) erat expulsus, in patriam restitutus est.
7. Quam versabilis Fortuna sit, documentum ipse sum. (Curt.)
8. Si magistratus hoc scierint, ibis in crucem. (Petron.)
9. Plato "escam malorum" appellat voluptatem, quod ea videlicet homines capiantur, ut pisces. (Cic.)
10. Quaeritur primum in ea quaestione, quae est de natura deorum, sintne di, necne sint.
11. Sol quantus sit, percipi non potest. (Cic.)
12. Ab Atheniensibus, locum sepulturae ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent. (Cic.)
13. *Minus saepe pecces, si scias, quod nescias.* (Syr.)
14. Audi, moriens quid dicat Epicurus, ut intellegas facta eius cum dictis discrepare. (Cic.)
15. Alexander, dum inter primores pugnat, sagitta ictus est.
16. "Tempus est" — inquit Socrates — "iam hinc abire: me — ut moriar, vos — ut vitam agatis. Utrum autem sit melius, di immortales sciunt. (Cic.)
17. Democritus optimis verbis causam explicat, cur ante lucem galli canant. (Cic.)
18. Donec eris felix, multos numerabis amicos.
19. Di utrum sint, nec ne sint, quaeritur. (Cic.)
20. Mihi semper curae erit, quid agas, dum, quid egeris, sciero.
21. Non essemus pauperes, si nesciremus, quid esset paupertas. (Varro)
22. Cygni providentes, quid in morte boni sit, cum cantu et voluptate moriuntur. (Cic.)
23. Priusquam de ceteris rebus respondeo, de amicitia pauca dicam.
24. Rogitant me, ut valeam, quid agam, quid rerum geram. (Pl.)
25. Epaminondas non prius bellare destitit, quam urbem Lacedaemoniorum obsidione clausit.
26. Expertus novi, quanta crux sit amor. (Erasm.)
27. Themistocles, quod non satis tutum se Argis videbat, Corcyram demigravit. (Nep.)
28. Medico, priusquam conetur aegro adhibere medicinam, morbus cognoscendus est.
29. Libenter bibissem, si invenissem, venenum. (Quint.)

I. Przetłumacz tekst *Iocandi causa*.

Antiquis temporibus Romae senatoribus fuit mos, ut in curiam cum filiis praetextatis irent. Aliquando in senatu res maior consultata neque finita est. Itaque patres censuerunt rem in posterum diem esse differendam, sed omnibus de ea re tacendum. Mater Papirii pueri, qui cum patre suo in curia fuerat, caupida erat audiendi, quid senatus decrevisset. Sed puer: "Tacendum mihi est, — inquit, — de his, quae in senatu acta sint." Mulier fuit audiendi cupidior et quaerit instantius. Cum non desisteret inquirere, puer iocandi casusa: Actum est in senatu, — ait, — utrum rei publicae utilius esset, ut unus vir duas uxores haberet, an una mulier duos viros." Mulier autem, cum stulta esset, per iocum dictum serium habuit. Itaque postero die perterrita ad curiam venit oratum, ut una potius duobus nuberetur, quam uni duae. Senatores, cum causam orandi non intellexissent, valde mirati sunt, sed re a Papirio explicata longe ridebant ac fidem ingeniumque pueri laudaverunt. Mos autem filios in senatu ducendi tum est sublatus. Uni Papirio puero permissum est, ut postero tempore senatui interesset.

II. Przetłumacz tekst *Paridis iudicium*.

Iuppiter, cum Thetis Peleo nuberet, ad epulum dicitur omnes deos convocavisse, excepta Discordia. Quae, quum postea supervenisset, nec admitteretur ad epulum, ab ianua misit in medium malum dixitque ut, quae esset earum formosissima, id attolleret. Iuno, Venus et Minerva formam sibi vindicare coeperunt. Inter quas magna discordia orta Iuppiter imperat Mercurio, ut deducat eas in Idam montem ad Paridem pastorem eumque iubeat iudicare. Cui Iuno, si secundum se iudicasset, pollicita est in omni Asia eum regnaturum et divitiis praeter ceteros praestaturum esse. Minerva, si inde victrix discederet, formosissimum inter mortales futurum et omnis artificii peritum. Venus autem Helenam, Tyndarei filiam, formosissimam omnium mulierum, se in coniugium Paridi daturam esse promisit. Paris donum posterius prioribus anteposuit Veneremque pulcherrimam trium earum esse iudicavit. Ob id Iuno et Minerva Troianis fuere infestae. Paris Veneris impulsu Helenam a Lacedaemone ab hospite Menelao Troiam abduxit eamque in coniugio habuit. Quod causa belli factum est.

III. Przetłumacz tekst *De Alexandri Magni iuventute*

Philippus, rex Macedonum, quum in filio suo, Alexandro nomine, magnam animi vim atque ingenium esse intellexisset, omnem operam dedit, ut diligentissime eum educaret. Magistrum filio Philippus attribuit Aristotelem, quo melior nemo illis temporibus ad Alexandrum educandum eligi potest, quum Aristoteles omnes homines aetatis suae scientia rerum naturalium atque humanarum longe superaret. Itaque non modo corpus regis filii varie exercebatur, sed etiam ingenium eius philosophis poetisque diligenter legendis

confirmabatur. Magistri sui memoriam Alexander gratus retinuit et saepe dicere solitus est: “Philippo debeo, ut vivam, Aristoteli, ut honeste vivam.” Omnium poetarum Homerum et Pindarum maxime Alexander diligebat, quorum carmina studiose legebat. Itaque, quum post patris mortem Thebas expugnasset domosque omnes conburi iussisset, Pindari soli domui pepercit. Homeri *Iliadem* etiam in bello secum habebat, nam Agamemnonem atque Achillem adaequare studebat, quum putaret illum bene regnasse, hunc fortiter pugnasse. Quum, exercitu Hellespontum traducto, ad tumulum Achillis pie accessisset: “O fortunate, — inquit, — adulescens, quum tuae virtutis Homerum praeconem inveneris!”

IV. Przetłumacz tekst *De Damoclis gladio*

Fuit olim Dionysius, tyrannus Syracusanorum, qui quam divitiis suis, tam crudelitate et animi ferocitate ceteris regibus et tyrannis longe praestitit. Itaque, quum beatissimus videretur, tamen semper metuit, ne ab aliquo ex civibus aut etiam servis suis occideretur. Quum aliquando quidam ex Dionysii assentatoribus, Damocles nomine, commemoraret in sermone copias eius, opes, rerum abundantiam negaretque umquam beatiorem quemquam fuisse, interrogavit eum Dionysius, num vitam talem degustare et fortuna tyranni experiri vellet.

Quum ille se cupere dixisset, collocari iussit hominem in aureo lecto mensamque ornavit argento auroque caelato, eximia forma pueros delectos iussit ei diligenter ministrare. Aderant coronae, incendebantur odores, mensae magnificis epulis exstruebantur. Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc autem medio apparatu e lacunari fulgentem gladium tenui filio aptum demitti tyrannus iussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros ministratores aspiciebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat in mensam. Denique exoravit tyrannum, ut abire liceret, quod iam beatus nollet esse. Ita satis videtur declarasse Dionysius nihil esse ei beatum, cui semper aliquis terror impendat.

V. Przetłumacz tekst *De Philoxeno*

Dionysius, qui in urbe Syracusis tyrannus erat, carmina facere amicisque recitare solebat. Qui, ut tyranno blandirentur, versus, quum mali essent, laudabant. Aliquando autem Philoxenus quidam ad cenam vocatus ceteris carmina Dionysii admirantibus ausus est ea mala esse dicere. Hac libertate iratus tyrannus eum in carcerem duci iussit. Postridie tamen virum, ut constantiam eius experiretur, rursus ad cenam vocavit. Inter cenam, ut solebat, carmina sua recitavit. Quum postea sententiam Philoxeni de versibus exquireret, ille tacitus digressus est. Interrogatus, quo vaderet: “In carcerem” — inquit.

ZDANIA WZGLĘDNE

ZDANIA WZGLĘDNE rozpoczynają się od zaimków względnych **qui, quae, quod** w różnych przypadkach i liczbach. W zdaniach z odcieniami (celowym, skutkowym, przyczynowym, przyzwolonym) kładzie się **coniunctivus** tak, jak w tego samego typu zdaniach z *ut* i *cum*; jedynie zdania przydawkowe (bez odcienia) mają zawsze *indicativus*.

I. ZDANIA WZGLĘDNE CELOWE rozpoczynają się od zaimka względnego *qui, quae, quod* odpowiadającego *ut finale* (*qui, quae, quod = ut finale*). Tłumaczymy go: **który by, co by, aby, który ma...**

1. Romulus legatos circa vicinas gentes misit, qui (*ut ei*) societatem conubiumque novo populo peterent. (Liv.)
2. Legem brevem esse oportet, quo (*ut eo [modo]*) facilius ab imperitis teneatur. (Sen.)
3. Dux exploratores praemittit, qui (*ut ei*) locum idoneum castris diligant.

II. ZDANIA WZGLĘDNE SKUTKOWE rozpoczynają się od zaimka względnego *qui, quae, quod* odpowiadającego *ut consecutivum* (*qui, quae, quod = ut consecutivum*). Tłumaczymy go: **który by, co by, że, żeby...** W zdaniu nadrzędnym mogą pojawić się zapowiedniki zespolenia (jak przy zdaniach skutkowych z *ut*).

1. Nemo est tam senex, qui (*ut*) se annum non putet posse vivere. (Cic.)
2. Vibullium Caesar idoneum iudicavit, quem (*ut eum*) cum mandatis ad Pompeium mitteret. (Caes.)
3. Non is sum, qui (*ut ego*) mortis periculo terrear.
4. Raro inveniuntur, qui ([*tales homines*] *ut*) dolorem patienter ferant.

III. ZDANIA WZGLĘDNE PRZYCZYNOWE rozpoczynają się od zaimka względnego *qui, quae, quod* odpowiadającego *cum causale* (*qui, quae, quod = cum causale*). Tłumaczymy go: **który, że, ponieważ, skoro, kiedy, gdyż...**

1. O magna vis veritatis, quae (*cum*) facile se per se ipsa defendat. (Cic.)
2. Alexander, cum ad Achillis tumulum adstisset: O fortunate, inquit, adulescens, qui (*cum*) tuae virtutis Homerum praeconem inveneris. (Cic.)
3. Ad te venire non potero, quippe qui (*cum ego*) aeger sim.

IV. ZDANIA WZGLĘDNE PRZYZWOLONE rozpoczynają się od zaimka względnego *qui, quae, quod* odpowiadającego *cum concessivum* (*qui, quae, quod = cum concessivum*).
Tłumaczymy go: **który, jakkolwiek, chociaż...**

1. At hi miserrimo ac patientissimo exercitui Caesaris luxuriem obiciebant, cui (*cum ei*) semper omnia ad necessarium usum defuissent. (Caes.)
2. Cicero, qui (*cum*) omnes superiores dies milites in castris continuisset, septimo die quinque cohortes frumentatum misit.

V. ZDANIA PRZYDAWKOWE rozpoczynają się od zaimka względnego *qui, quae, quod*.
Mają zawsze *indicativus*. Zaimki tłumaczymy po prostu jak *który, która, które*.

1. Miles, qui fortissime pugnabit, praemia accipiet.
2. Ager, qui studiose colitur, fruges opimas dat.

ĆWICZENIA NA ZDANIA WZGLĘDNE

1. Sunt, qui censeant una animum et corpus interire.
2. Egomet, qui sero ac leviter Graecas litteras attigissem, tamen Athenis cum doctissimis hominibus disputavi.
3. Nemo est, quem nescias.
4. Dareus pontem fecit in Istro flumine, quo copias traduceret.
5. Fuere, qui crederent M. Crassum non ignarum Catilinae consilii fuisse.
6. Helvetii legatos ad Caesarem mittunt, qui dicerent sibi esse in animo iter per provinciam facere.
7. Missi sunt dilecti cum Leonida, Lacedaemoniorum rege, qui Thermopylas occuparent.
8. Nulla gens est tam fera, cuius mentem non imbuerit deorum opinio.
9. Hostes legatos ad Caesarem miserunt, qui pacem peterent.
10. Milites Caesaris nihil, quod ipsis esset indignum, commiserunt.
11. Vestis esto monachi, quae corpus contegat tantum, et repellat nudutatis verecundiam, et frigoris retundat iniuriam.
12. Talis est vir iste, qui non terreatur.

I. Przetłumacz fragment tekstu Cezara z *Commentarii de bello Gallico*.

Interea Caesar cum ea legione, quam secum habebat, militibusque, qui ex provincia conveberant, a lacu Lemanno, qui in flumen Rhodanum influit, ad montem Iuram, qui fines Sequanorum ab Helvetiis dividit, murum in longitudinem milia passuum decem novem, in

altitudinem pedum sedecim fossamque perducit. Eo opere perfecto praesidia disponit, castella communit, quo facilius Helvetios prohibere possit, si, se invito, transire conarentur. Ubi ea dies, quam constituerat cum legatis, venit, et legati ad eum reverterunt, negat se, more et exemplo populi Romani, posse iter ulli per provinciam dare et, si vim facere conentur, se prohibitorum esse ostendit.

Helvetii ea spe deiecti navibus iunctis ratibusque compluribus factis nonnulli vadis Rhodani, qua minima altitudo fluminis erat, nonnumquam interdium, saepius noctu flumen transire conati sunt. Sed operis munitione et militum concursu et telis repulsi hoc conatu destiterunt. Relinquebatur Helvetiis una per Sequanos via, qua Sequanis invitis propter angustias ire non poterant. Quum his sua sponte persuadere non possent, legatos ad Dumnorigem Aeduum mittunt, cuius auxilio a Sequanis iter impetrarent.

II. Przetłumacz tekst *De dictatore Fabio*.

Dictator Fabius, qui exercitum suum per montes ducere solebat, ne Hannibali potestatem pugnandi faceret, Minucio, qui temere proelium commiserat, auxilio venit. Quum manus conseruisset et Poenos in magnum periculum adduxisset, Hannibal milites se recipere iussit. In castra reversus Hannibal dixisse traditur eam nubem, quae in iugis montium sedere solita esset, cum procella imbrem dedisse.

III. Przetłumacz tekst *De Lucii Domitii praetoris crudelitate*.

Vetus est, quod dicam, et propter severitatem exempli nemini fortasse vestrum inauditum L. Domitium praetorem in Sicilia, quum aper ingens ad eum allatus esset, admiratum requisisse, quis eum percussisset. Quum audisset pastorem cuiusdam fuisse, eum vocari ad se iussisse. Illum cupide ad praetorem quasi ad laudem atque ad praemium accurrisse, quaesivisse Domitium, quo tantam bestiam percussisset; illum respondisse: *venabulo*. Statim deinde iussu praetoris in crucem sublatum esse.

CONIUNCTIVUS W ZDANIACH GŁÓWNYCH

Coniunctivus w zdaniach głównych zachowuje się zupełnie inaczej niż w zdaniach podrzędnych. W zdaniu głównym *coniunctivus* należy tłumaczyć w szczególny sposób. Może on przybierać, w zależności od kontekstu, różne znaczenia. NIE WOLNO przetłumaczyć *koniunktivu* w zdaniu głównym nienadając mu „odcienia”, jak gdyby był *indicativem*.

FUNKCJE CONIUNCTIWU W ZDANIACH GŁÓWNYCH

W ZDANIACH GŁÓWNYCH *coniunctivus* może przybierać (zależnie od kontekstu) różne znaczenia:

1. Wyrażenie możliwości/nie możliwości, znaczenie odpowiadające polskiemu trybowi przypuszczającemu:

- CONIUNCTIVUS **POTENTIALIS** *możliwości* tłumaczymy na polski dodając *mógłby, mogłaby, mogłoby, można by*: (Np.: mógłby powiedzieć).
 - a. teraźniejszość: *coniunctivus praesentis*,
 - b. przeszłość: *coniunctivus perfecti*.

Osoba mówiąca uważa czynność za **możliwą** do wykonania. (Np.: *Można było to przewidzieć*.)

- CONIUNCTIVUS **IRREALIS** *nierzeczywistości* tłumaczymy na polski dodając *mógłby, mogłaby, mogłoby, można by*: (Np.: mógłby był powiedzieć). Dla teraźniejszości pojawia się *coniunctivus imperfecti*, dla przeszłości *coniunctivus plusquamperfecti*.
 - a. teraźniejszość: *coniunctivus imperfecti*,
 - b. przeszłość: *coniunctivus plusquamperfecti*.

Osoba mówiąca uważa czynność za **niemożliwą** do wykonania. (Np.: *Któż byłby przypuszczał...*)

2. Wyrażenie rozkazu/zakazu, znaczenie odpowiadające *imperatiwowi*:

- CONIUNCTIVUS **IUSSIVUS** *rozkazu* występuje wyłącznie w 2 i 3 os. sg. i pl. Wyraża rozkaz, nakaz.
 - a. 2 os. sg. i pl.: *coniunctivus perfecti*
 - b. 3 os. sg. i pl.: *coniunctivus praesentis*

(Np. *Niech baczą! Niech zostanie wysłuchana! Patrz końca!*)

- CONIUNCTIVUS **PROHIBITIVUS zakazu** występuje wyłącznie w 2 i 3 os. sg. i pl. Wyraża zakaz.

a. 2 os. sg. i pl.: *coniunctivus perfecti*

b. 3 os. sg. i pl.: *coniunctivus praesentis*

(Np. *Niech tego nie czyni! Niech nie pozwolą!*)

3. Wyrażenie życzenia:

- CONIUNCTIVUS **OPTATIVUS życzenia** wyraża życzenie. Często towarzyszy mu słówko *utinam* (*oby*)

a. **życzenie realne**, podobne w charakterze do modlitwy

o terażniejszość/przyszłość: *coniunctivus praesentis*

o przeszłość: *coniunctivus perfecti*

(Np. *Oby bogowie dali ci długie życie!*)

b. **życzenie nierealne**, niezgodne z rzeczywistością, z elementem żalu, że jest inaczej niż chcemy:

o terażniejszość/przyszłość: *coniunctivus imperfecti*

o przeszłość: *coniunctivus plusquamperfecti*

(Np. *Obyśmy mogli cofnąć czas.*)

4. Wyrażenie zachęty:

- CONIUNCTIVUS **HORTATIVUS zachęty** wyraża zachętę, wezwanie do zrobienia czegoś. Występuje wyłącznie w 1 os. pl. *coniunctivi praesentis* (Np. *Cieszmy się! Nie bójmy się!*)

5. Wyrażenie wątpliwości, rozterek wewnętrznych, niepewności:

- CONIUNCTIVUS **DUBITATIVUS wątpliwości** wyraża niepewność i powątpiewanie. Występuje w pytaniach retorycznych.

a. terażniejszość: *coniunctivus praesentis*

b. przeszłość: *coniunctivus imperfecti*

(Np.: *Gdzie mam pójść? Co mam zrobić?*)

6. Wyrażenie przyzwolenia, ustępstwa:

- CONIUNCTIVUS **CONCESSIVUS przyzwolenia** wyraża ustępstwo, przyzwolenie na coś.

a. terażniejszość: *coniunctivus praesentis*

b. przeszłość: *coniunctivus perfecti*

W tłumaczeniu dodajemy słówka *choćby, chociażby i, przypuścimy że, gdyby nawet* itp.

(Np.: *Przypuścimy, że tak było*)

ZESTAWIENIE FUNKCJI KONIUNKTYWÓW

coniunctivus								
FUNKCJA	POTENTIALIS	IRREALIS	IUSSIVUS	PROHIBITIVUS	OPTATIVUS	HORTATIVUS	DUBITATIVUS	CONCESSIVUS
teraźniejszość	praesens	imperfectum			praesens/ imperfectum		praesens	praesens
przeszłość	perfectum	plusqperf.			perfectum/ plusqperf.		imperfectum	perfectum
2 os. sg., pl.			perfectum	perfectum				
1 os. pl.								
3 os. sg., pl.			praesens	praesens				
sposób tłumaczenia	tryb przypuszczający	tryb przypuszczający	rozkaz	zakaz	życzenie	wezwanie	rozterka	przyzwolenie
przeczenie	non		ne				non	ne

PRZYKŁADOWE ZDANIA

- POTENTIALIS** Quis fallere possit amantem? *Któż mógłby oszukać kochanka? (a jednak ktoś teraz może)*
- IRREALIS** Quis innocenti sciens faceret iniuriam? *Któż mógłby wyrządzić krzywdę niewinnemu? (nie ma teraz takiego człowieka)*
- IUSSIVUS** Discant cantare puellae. *Niech dziewczęta uczą się śpiewać!*
- PROHIBITIVUS** Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris! *Nie czyń drugiemu, co nie chcesz, by stało się tobie (co tobie nie mile)*
- OPTATIVUS** Utinam tam sapiens esses, quam es felix! *Obyś był tak mądry, jak jesteś szczęśliwy! (ale nie jesteś, nie jest to możliwe)*
- HORTATIVUS** Gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus! *Cieszmy się więc, póki jesteśmy młodzi!*
- DUBITATIVUS** Quid faciam? Quo me vertam? *Cóż mam czynić? Gdzie mam się zwrócić?*
- CONCESSIVUS** Sit vita crudelis. Ego tamen vivere volo. *Choćby życie i było okrutne (niech sobie będzie okrutne). Ja jednak i tak chcę żyć.*

ĆWICZENIA NA ROZPOZNAWANIE FUNKCJI KONIUNKTYWÓW

I. Przetłumacz zdania. Określ formy gramatyczne *koniunktywów*.

POTENTIALIS/IRREALIS

1. Quem pigeat sua facta loqui? (Stat.)
2. Quis neget eximiam gloriam saepius fortunae quam virtutis esse beneficium? (Curt.)
3. M. Catonem ignorans in balneo quidam percussit imprudens. Quis enim illi sciens faceret iniuriam? Postea satisfacienti Cato: "non memini — inquit — me percussum". Melius putavit non agnoscere, quam vindicare. (Sen.)

IUSSIVUS/PROHIBITIVUS

4. Qui desiderat pacem, praeparet bellum: nemo audet offendere, quem intelligit superiorem esse.
5. Cras amet, qui numquam amavit,
Quique amavit, cras amet!
6. Iam, iam nulla viro iuranti femina credat. / Nulla viri speret sermones esse fideles (...) / Nil metuunt iurare, nihil promittere parcunt. (Catull.)
7. Bella gerant alii: tu, felix Austria, nube!
Nam, quae Mars aliis, dat tibi regna Venus. (Matth. Corvinus)
8. Qui potest mulieres vitare, vitet!
9. Numerus convivarum ne sit minor, quam Gratiarum, ne maior, quam Musarum.
10. Qui beneficium dedit, taceat; narret, qui accepit. (Sen.)
11. Mulieris imago in gymnasio ne ponatur. (Quint.)
12. Dum vivit, hominem noveris. Ubi mortuus est, quiescat. (Plaut.)
13. In silvam non ligna feras insanius. (Hor.)
14. Somnia ne cures; nam mens humana quod optat, / Dum vigilat, verum per somnum cernit id ipsum. (Dion)
15. Neminem riseris. (Dion.)
16. Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi /
Finem di dederint, Leuconoe. Ut melius, / Quidquid erit, pati. (Hor.)

OPTATIVUS

17. Utinam possim tibi referre gratias!
18. Utinam Indi quoque deum esse me (=Alexandrum) credant! (Curt.)
19. Di tibi dent quidquid, caesar Traiane, mereris. (Mart.)
20. Tu mihi sola places. Placeam tibi, Cynthia, solus! (Prop.)

21. Di te deaque omnes funditus perdant! (Plaut.)
22. Avibus ferisque, quae incolunt terras, iis fuat [sit] esca caro tua! (Liv.)
23. Quisquis amat, valeat, pereat, qui nescit amare;
Bis tanto pereat, quisquis amare vetat!
24. Vivant omnes virgines / Faciles, formosae! / Vivant et mulieres / Tenerae, amabiles /
Bonae, laboriosae.
25. Sit tibi terra levis mollique tegaris arena. (Mart.)
26. Utinam populus Romanus unam cervicem haberet! (Suet. *Calig.*)
27. Atque utinam posses uni mihi bella videri! / Displiceas aliis! (Tib.)
28. Utinam minus vitae cupidi fuisset! (Cic.)
29. Illic vivere vellem. (Hor.)
30. Vellem oculos non habere.

HORTATIVUS

31. Gaudeamus igitur / Iuvenes dum sumus!
Post iucundam iuventutem / Post molestam senectutem / Nos habebit humus.
32. Omnia vincit Amor, et nos cedamus Amori. (Verg.)
33. Amici, dum vivimus, vivamus!
34. Comedamus et bibamus, cras enim moriemur. (Isa.)
35. Vivamus, mea Lesbia, atque amemus,
Rumoresque senum saeviorum
Omnes unius aestimemus assis! (Catull.)
36. Speremus, quae volumus, sed quod acciderit, feramus. (Cic.)

DUBITATIVUS

37. Quid faciam? Non rogem?
38. Cur barbarorum deos repudiemus? Boves igitur et equos, ibes, accipitres, aspidas,
crocodilos, pisces, canes, lupos, feles, multas praeterea beluas in deorum numerum
reponemus. (Cic.)
39. Sed quid faciamus? Victi, oppressi, capti plane sumus. (Cic.)
40. Quid proelia aut expeditiones hibernas, oppida excisa aut recepta enumerem? Quando
res plus verbis valeat. (Sall.)

CONCESSIVUS

41. Rhodienses superbos esse aiunt. Sint sane superbi. Quid id ad vos attinet? Idne
irascimini, si quis superbior est, quam vos? (Cato)

ORATIO OBLIQUA

ORATIO OBLIQUA to mowa zależna, **ORATIO RECTA** – mowa niezależna.

Np. Chłopiec powiedział: „Boję się” – mowa niezależna *oratio recta*

Chłopiec powiedział, że się boi. – mowa zależna *oratio obliqua*

ORATIO OBLIQUA to powtórzenie cudzych słów nie dosłowne, ale w zależności od czasowników *mówić, twierdzić, rzec, itp.* (*vide verba regentia ACI*). Trzeba pamiętać, że przy zamianie całe zdanie zależne jest od tego właśnie czasownika i każdy jego element odnosi się do tego czasownika.

ORATIO RECTA (mowa niezależna)	ORATIO OBLIQUA (mowa zależna)
<i>Cezar powiedział posłom Helwetów: Namyślę się, czy mam wam pozwolić przejść przez prowincję rzymską.</i>	<i>Cezar powiedział posłom Helwetów, że się namyśli, czy ma im pozwolić przejść przez prowincję rzymską.</i>

Przy uzależnianiu wypowiedzi niezależnej od jakiegoś czasownika i tworzeniu w ten sposób mowy zależnej kierujemy się następującymi zasadami (**czasy koniunktywów dostosowują się wg *consecutio temporum* do czasownika, od którego *oratio obliqua* jest zależna**):

1. zdania **oznajmujące** stawiamy w **ACI**
2. zdania **rozkazujące** i **życzące** stawiamy w **koniunctiwie wg *consecutio temporum***
3. zdania **pytajne** (2 os.) stawiamy w **koniunctiwie wg *consecutio temporum***
4. zdania zawierające **pytanie retoryczne** (1 i 3 os.) stawiamy w **ACI**
5. zdania **podrzędne** stawiamy w **koniunctiwie wg *consecutio temporum***

Następującym wyrazom mowy niezależnej odpowiadają w mowie zależnej:

oratio recta	oratio obliqua	oratio recta	oratio obliqua
ego, nos	se (ipse, ipsi)	vos	illi
mei, nostri	sui	hic	ille
mihi, nobis	sibi	hodie	illo die
me, nobis	se	nunc	tum
tu	is, ille	cras	postero die
meus, a, um	suus, a, um	heri	pridie
noster, tra, trum			

ORATIO RECTA	ORATIO OBLIQUA
<i>Principes dixerunt: Consul Marcellus haud procul est. Mittite ad eum legatos!</i>	Principes dixerunt consulem Marcellum haud procul esse . Mitterent ad eum legatos.
<i>Caesar dixit: Quid tandem veremini? Cur de virtute mea desperatis?</i>	Caesar dixit, quid tandem vererentur . Cur de virtute sua desperarent .
<i>Plebes fremit: Quid vivimus? Quid in parte civium censemur?</i>	Plebes fremit, quid se vivere , quid in parte civium (se) censeri ?
<i>Legatus Helvetiorum ita cum Caesare egit: Si pacem nobiscum facies, in eam partem ibimus atque ibi erimus, ubi nos constitueris.</i>	Legatus Helvetiorum ita cum Caesare egit, si pacem secum faceret , (se) in eam partem ituros atque ibi futuros , ubi se constituisset .
<i>Legati ita consulem orant: Noli nos in rebus tam trepidas deserere! Quo enim repulsi ab Romanis ibimus?</i>	Legati ita consulem orant, ne se in rebus tam trepidas deserat . Quo enim se repulsos ab Romanis ituros ?

I. Następujące fragmenty zamień z *oratio recta* na *oratio obliqua*. Przetłumacz zdania.

1. Ariovistus Caesari respondit: Prius in Galliam veni quam populus Romanus.

.....

2. Omnes cives quaerunt: Quid libertate est dulcius?

.....

3. Locutus est Divitiacus: Galliae totius factiones sunt duae, harum alterius principatum tenent Aedui, alterius Avernii.

.....

4. Liscus proponit: Sunt nonnulli, quorum auctoritas apud plebem plurimum valet, qui privatim plus possunt, quam ipsi magistratus.

.....

.....

.....

.....

5. Rogavit eum iudex: Visne respondere?

.....

.....

.....

6. Quaesivit ab Socrate quidam: Utrum Anchelaum, regem Persarum, qui fortunatissimus est, beatum putas?

.....

.....

.....

.....

7. Respondit Socrates: Nescio, propterea quod numquam cum illo collocutus sum.

.....

.....

.....

8. Et ille: Numquid hoc aliter scire potes? Socrates dixit: Non, cum ignorem, quam bonus et quam doctus sit; miser est enim, si iniustus est.

.....

.....

.....

.....

9. Legati Romanorum Gallos petivere: „Galli, Poeno Italiae bellum inferenti per agros urbesque vestras transitum non dederitis.”

.....

.....

.....

10. Responsum legatis est: “Neque pro Romanis neque adversus Poenos sumemus arma.”

.....

.....

.....

11. Galli dicunt: “Gentis nostrae homines agro finibusque Italiae pelluntur a populo Romano stipendiumque pendunt et cetera indigna patiuntur.

.....

12. Vercingetorix tot incommodis acceptis suos in concilium convocat et docet: “Alia ratione est bellum gerendum. Omnibus modis studendum est, ut pabulatione et commeatu Romani prohibeantur. Id erit facile, quod nos equitatu abundamus.”

.....

13. Addidit Vercingetorix haec verba: “Romani commeatibus prohibitis inopiam ferent et magno cum periculo castris procedere cogentur.”

.....

14. Dux milites monet: “Vicos atque aedificia incendi oportet, ut ea pabulandi causa hostes adire non possint.”

.....

15. Magistratus ducibus persuaserunt: “Praeterea oppida deleri oportet, ne munitionibus suis hostes defendant.”

.....

16. Dixit Caesar: “Saepe accidit victis, ut liberi coniugesque eorum in servitatem abstrahantur, ipsi autem a hostibus interficiantur.”

.....

II. Przetłumacz tekst. Zapisz go w oratio recta.

- a. Caesar in eam spem venerat se sine pugna et sine vulnere suorum rem conficere posse, quod re frumentaria adversarios interclusisset. Cur, etiam secundo proelio, aliquos ex suis amitteret? Cur vulnerari pateretur de se meritos milites? Cur denique fortunam periclitaretur? (Caes. B.C. 1.27.1)
- b. Galba itaque convocatis centurionibus milites certiores facit, paulisper intermitterent proelium ac tantummodo tela missa exciperent seque ex labore reficerent, post, dato signo, ex castris erumperent atque omnem spem salutis in virtute ponerent. (Caes. B.G. 3.5.3)

III. Przetłumacz fragment tekstu Cezara z *Commentarii de bello Gallico*.

Quum Caesari nuntiatum esset Helvetios per provinciam nostram iter facere conari, maturat ab urbe proficisci et, quam maximis potest itineribus, in Galliam ulteriorem contendit et ad Genavam pervenit. provinciae toti quam maximum potest militum numerum imperat, pontem, qui erat ad Genavam, iubet rescindi. Quum de eius adventu Helvetii certiores facti essent, legatos ad eum mittunt nobilissimos viros civitatis, qui dicerent sibi esse in animo sine ullo maleficio iter per provinciam facere, propterea quod aliud iter haberent nullum; se rogare, ut eius voluntate id sibi facere liceat.

IV. Przetłumacz fragment tekstu Cicerona z *De oratore*.

Socrates, quum omnium sapientissimus esset sanctissimeque vixisset, ita in iudicio capitis pro se ipse dixit, ut non supplex aut accusatus, sed magister aut dominus videretur iudicum suorum. Quin etiam, quum ei scriptam orationem disertissimus orator Lysias attulisset, ut ea pro se in iudicio uteretur, non invitus legit et bene scriptam esse dixit, sed ut calceis Sicyoniis se non uteretur, quamquam habiles essent, quod non essent viriles, sic illa oratio diserta sibi videretur, fortis et virilis non videretur. Ergo damnatus est.

Erat Athenis damnato quasi poenae aestimatio: interrogabatur, quam poenam meruisse se maxime fateretur. Quod, quum interrogatus esset Socrates, respondit se meruisse, ut victus cottidianus in Prytaneo publice praeberetur. Qui honor apud Graecos maximus habebatur. Cuius responso iudices tanta ira completi erant, ut capitis hominem innocentissimum condemnarent. Quamquam facile educi poterat e custodia, noluit et tum, paene in manu mortiferum illud tenens poculum locutus est se non ad mortem ductum iri, sed in caelum ascensurum.

V. Przetłumacz fragment tekstu Pliniusza *De Protogene et Apellez Historia Naturalis*

Protogenes pictor Rhodi vivebat. Quo cum Apelles, clarissimus pictor antiquissimorum temporum, navigavisset, ut opera eius cognosceret, statim officinam pictoris petivit. Aberat ipse, sed tabulam amplae magnitudinis in machina positam serva conservavit. Haec interrogata

Protogenem domo abesse respondit quaesivitque, quis esset, a quo pictor quaereretur. “Ab hoc!” — inquit Apelles, cepit panniculum duxitque lineam ex colore summae tenuitatis per tabulam.

Protogeni officinam intranti, quae gesta erant, serva narravit. Protogenes, postquam subtilitatem animadvertit, dixit Apellem Rhodi esset non enim cadere in alium tam absolutum opus. Ipse alio colore tenuiorem lineam in ipsa illa duxit discedensque imperavit servae, si ille iterum accessisset, ostenderet diceretque hunc esse, quem quaereret.

VI. Przetłumacz fragment tekstu Cezara (B.G. I 30)

Bello Helvetiorum confecto totius fere Galliae legati, principes civitatum, ad Caesarem gratulatum convenerunt: intellegere sese, tametsi pro veteribus Helvetiorum iniuriis populi Romani ab his poenas bello repetisset, tamen eam rem non minus ex usu [terrae] Galliae quam populi Romani accidisse, propterea quod eo consilio florentissimis rebus domos suas Helvetii reliquissent uti toti Galliae bellum inferrent imperioque potirentur, locumque domicilio ex magna copia deligerent quem ex omni Gallia oportunitissimum ac fructuosissimum iudicassent, reliquasque civitates stipendiarias haberent. Petierunt uti sibi concilium totius Galliae in diem certam indicere idque Caesaris facere voluntate liceret: sese habere quasdam res quas ex communi consensu ab eo petere vellent. Ea re permissa diem concilio constituerunt et iure iurando ne quis enuntiaret, nisi quibus communi consilio mandatum esset, inter se sanxerunt.

TEKSTY

LOTARIO DE' CONTI DI SEGNI (c. 1161 - 1216)

QUALI CIBO CONCEPTUS NUTRIATUR IN UTERO ☆

Sed attende quo cibo conceptus nutriatur in utero: profecto sanguine menstruo, qui cessat ex femina post conceptum ut eo conceptus nutriatur in femina. Qui fertur esse tam detestabilis et immundus ut "ex eius contactu fruges non germinent, arescant arbusta, moriantur herbe, amittant arbores fetus; si canes inde commederint, in rabiem efferantur." Concepti fetus vicium seminis contrahant, ita ut leprosi et elephantici ex hac corruptione nascantur. Unde secundum legem Mosaicam mulier que menstrua patitur reputatur immunda, et si quis ad menstruatam accesserit, iubetur interfici. Ac propter immundiciam menstruorum precipitur ut mulier si masculum pareret quadraginta, si vero feminam septuaginta diebus a templi cessaret ingressu.

DE DOLORE PARTUS ET EIULATU NASCENTIS ☆

Omnes nascimur eiulantes ut nature miseriam exprimamus. Masculus enim recenter natus dicit "A," femina "E." Dicentes "E" vel "A" quotquot nascuntur ab Eva." Quid est igitur "Eva"? Utrum dolentis est interiectio, doloris exprimens magnitudinem. Hinc enim ante peccatum virago, post peccatum "Eva" meruit appellari, ex quo sibi dictum audivit: "In dolore paries." Non est dolor sicut parturientis: unde Rachel pre nimio dolore partus interiit et, moriens, "vocavit nomen filii sui Bennoni, id est, filius doloris." Uxor Fhinees subitis doloribus irruentibus peperit simul ac periit, et ipso mortis articulo vocavit filium Hichaboth. "Mulier autem, ut naufragus, cum parit tristiciam habet; cum vero peperit masculum, iam non meminit pressure propter gaudium quia natus est homo in mundum." Concipit ergo cum inmundicia et fetore, parit cum tristicia et dolore, nutrit cum angustia et labore, custodit cum instancia et timore.

CAIUS PLINIUS SECUNDUS *Epistulae*
(63 – c. 113 A.D.)

☆☆☆☆ VI 16 (Wybuch Wezuwiusza)

C. PLINIUS TACITO SVO S.

Petis, ut tibi auunculi mei exitum scribam, quo uerius tradere posteris possis. Gratias ago; nam uideo morti eius, si celebretur a te, immortalē gloriam esse propositam. Quamuis enim pulcherrimarum clade terrarum, ut populi, ut urbes memorabili casu, quasi semper uicturus occiderit, quamuis ipse plurima opera et mansura condiderit, multum tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum aeternitas addet. Equidem beatos puto, quibus deorum munere datum est aut facere scribenda aut scribere legenda, beatissimos uero quibus utrumque. Horum in numero auunculus meus et suis libris et tuis erit. Quo libentius suscipio, depono etiam, quod iniungis.

Erat Miseni classemque imperio praesens regebat. Nonum Kal. Septembres hora fere septima mater mea indicat ei adparere nubem inusitata et magnitudine et specie. Vsus ille sole, mox frigida, gustauerat iacens studebatque; poscit soleas, ascendit locum, ex quo maxime miraculum illud conspici poterat. Nubes incertum procul intuentibus ex quo monte (Vesuuium fuisse postea cognitum est) oriebatur, cuius similitudinem et formam non alia magis arbor quam pinus expresserit. Nam longissimo uelut trunco elata in altum quibusdam ramis diffundebatur, credo quia recenti spiritu euecta, dein senescente eo destituta aut etiam pondere suo uicta in latitudinem uanescebat, candida interdum, interdum sordida et maculosa prout terram cinerum sustulerat. Magnum propiusque noscendum, ut eruditissimo uiro uisum. Iubet liburnicam aptari; mihi, si uenire una uellem, facit copiam; respondi studere me malle, et forte ipse, quod scriberem, dederat. Egrediebatur domo; accipit codicillos Rectinae Tasci imminenti periculo exterritae (nam uilla eius subiacebat, nec ulla nisi nauibus fuga): ut se tanto discrimini eriperet orabat. Vertit ille consilium et, quod studioso animo incohauerat, obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse non Rectinae modo, sed multis (erat enim frequens amoenitas orae) laturus auxilium. Properat illuc unde alii fugiunt, rectumque cursum recta gubernacula in periculum tenet adeo solutus metu, ut omnes illius mali motus omnes figuras, ut deprenderat oculis, dictaret enotaretque. Iam nauibus cinis incidebat, quo propius accederent, calidior et densior; iam pumices etiam nigrique et ambusti et fracti igne lapides; iam uadum subitum ruinaque montis litora obstantia. Cunctatus paulum an retro flecteret, mox gubernatori, ut ita faceret, monenti 'Fortes' inquit 'fortuna iuuat: Pomponianum pete.' Stabiis erat diremptus sinu medio (nam sensim circumactis curuatisque litoribus mare infunditur); ibi quamquam nondum periculo adpropinquante, conspicuo tamen et, cum cresceret, proximo, sarcinas contulerat in naues, certus fugae si contrarius uentus resedisset. Quo tunc auunculus meus secundissimo inuectus, complectitur trepidantem consolatur hortatur, utque timorem eius

sua securitate leniret, deferri in balineum iubet; lotus accubat cenat, aut hilaris aut (quod aequè magnum) similis hilari.

Interim e Vesuuio monte pluribus locis latissimae flammae altaque incendia relucebant, quorum fulgor et claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agrestium trepidatione ignes relictos desertasque uillas per solitudinem ardere in remedium formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit et quieuit uerissimo quidem somno; nam meatus animae, qui illi propter amplitudinem corporis grauior et sonantior erat, ab iis, qui limini obuersabantur, audiebatur. Sed area, ex qua diaeta adibatur, ita iam cinere mixtisque pumicibus oppleta surrexerat, ut si longior in cubiculo mora, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano ceterisque, qui peruigilauerant, reddit. In commune consultant, intra tecta subsistant, an in aperto uagentur. Nam crebris uastisque tremoribus tecta nutabant, et quasi emota sedibus suis nunc huc nunc illuc abire aut referri uidebantur. Sub dio rursus quamquam leuium exesorumque pumicum casus metuebatur, quod tamen periculorum collatio elegit; et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor uicit. Ceruicalia capitibus imposita linteis constringunt; id munimentum aduersus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque; quam tamen faces multae uariaeque lumina soluebant. Placuit egredi in litus, et ex proximo adspicere, ecquid iam mare admitteret; quod adhuc uastum et aduersum permanebat. Ibi super abiectum linteum recubans semel atque iterum frigidam aquam poposcit hausitque. Deinde flammae flammarumque praenuntius odor sulphuris alios in fugam uertunt, excitant illum. Innitens seruolis duobus adsurrexit et statim concidit, ut ego colligo, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi natura inualidus et angustus et frequenter aestuans erat. Vbi dies redditus (is ab eo, quem nouissime uiderat, tertius), corpus inuentum integrum inlaesum opertumque, ut fuerat indutus: habitus corporis quiescenti quam defuncto similior.

Interim Miseni ego et mater... Sed nihil ad historiam, nec tu aliud quam de exitu eius scire uoluisti. Finem ergo faciam. Vnum adiciam, omnia me, quibus interfueram quaeque statim, cum maxime uera memorantur, audieram, persecutum. Tu potissima excerpes; aliud est enim epistulam, aliud historiam, aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

VII 27 *fragmenta* (Nawiedzony dom) ☆☆☆

C. PLINIUS SURAE SUO S.

Erat Athenis spatiosa et capax domus sed infamis et pestilens. Per silentium noctis sonus ferri, et si attenderes acrius, strepitus vinculorum longius primo, deinde e proximo reddebatur: mox apparebat idolon, senex macie et squalore confectus, promissa barba horrenti capillo; cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatuebatque. 6 Inde inhabitantibus tristes diraeque noctes per metum uigilabantur; uigiliam morbus et crescente formidine mors sequebatur. Nam interdum quoque, quamquam abscesserat imago, memoria imaginis oculis inerrabat, longiorque causis timoris timor erat. Deserta inde et damnata solitudine domus totaque illi monstro relicta;

proscribatur tamen, seu quis emere seu quis conducere ignarus tanti mali vellet. 7 Venit Athenas philosophus Athenodorus, legit titulum auditoque pretio, quia suspecta vilitas, percunctatus omnia docetur ac nihilo minus, immo tanto magis conducit. Ubi coepit advesperascere, iubet sterni sibi in prima domus parte, poscit pugillares stilum lumen, suos omnes in interiora dimittit; ipse ad scribendum animum oculos manum intendit, ne vacua mens audita simulacra et inanes sibi metus fingeret. 8 Initio, quale ubique, silentium noctis; dein concuti ferrum, vincula moveri. Ille non tollere oculos, non remittere stilum, sed offirmare animum auribusque praetendere. Tum crebrescere fragor, adventare et iam ut in limine, iam ut intra limen audiri. Respicit, videt agnoscitque narratam sibi effigiem. 9 Stabat innuebatque digito similis vocanti. Hic contra ut paulum exspectaret manu significat rursusque ceris et stilo incumbit. Illa scribentis capiti catenis insonabat. Respicit rursus idem quod prius innuentem, nec moratus tollit lumen et sequitur. 10 Ibat illa lento gradu quasi gravis vinculis. Postquam deflexit in aream domus, repente dilapsa deserit comitem. Desertus herbas et folia concerpta signum loco ponit. 11 Postero die adit magistratus, monet ut illum locum effodi iubeant. Inveniuntur ossa inserta catenis et implicita, quae corpus aevo terraque putrefactum nuda et exesa reliquerat vinculis; collecta publice sepeliuntur. Domus postea rite conditis manibus caruit.

CAIUS PETRONIUS *Satyricon*

(c. 27 – 66 A.D.)

61-62 *fragmenta* (O wilkołaku) ☆☆☆

"Cum adhuc servirem, habitabamus in vico angusto; nunc Gavillae domus est. Ibi, quomodo dii volunt, amare coepi uxorem Terentii coponis: noveratis Melissam Tarentinam, pulcherrimum bacciballum. Sed ego non mehercules corporaliter aut propter res venerias curavi, sed magis quod benemoria fuit. Si quid ab illa petii, nunquam mihi negatum; fecit assem, semissem habui; in illius sinum demandavi, nec unquam fefellit sum. Huius contubernalis ad villam supremum diem obiit. Itaque per scutum per ocream egi aginavi, quemadmodum ad illam pervenirem: nam, ut aiunt, in angustiis amici apparent.

"Forte dominus Capuae exierat ad scruta scita expedienda. Nactus ego occasionem persuadeo hospitem nostrum, ut mecum ad quintum miliarium veniat. Erat autem miles, fortis tanquam Orcus. Apoculamus nos circa gallicinia; luna lucebat tanquam meridie. Venimus inter monumenta: homo meus coepit ad stelas facere; sedeo ego cantabundus et stelas numero. Deinde ut respexi ad comitem, ille exiit se et omnia vestimenta secundum viam posuit. Mihi anima in naso esse; stabam tanquam mortuus. At ille circumminxit vestimenta sua, et subito lupo factus est. Nolite me iocari putare; ut mentiar, nullius patrimonium tanti facio. Sed, quod coeperam dicere, postquam lupo factus est, ululare coepit et in silvas fugit. Ego primitus nesciebam ubi essem; deinde accessi, ut

vestimenta eius tollerem: illa autem lapidea facta sunt. Qui mori timore nisi ego? Gladium tamen strinxi et <in tota via> umbras cecidi, donec ad villam amicae meae pervenirem. In larvam intravi, paene animam ebullivi, sudor mihi per bifurcum volabat, oculi mortui; vix unquam refectus sum. Melissa mea mirari coepit, quod tam sero ambularem, et: 'Si ante, inquit, venisses, saltem nobis adiutasses; lupo enim villam intravit et omnia pecora tanquam lanius sanguinem illis misit. Nec tamen derisit, etiamsi fugit; senius enim noster lancea collum eius traiecit'. Haec ut audivi, operire oculos amplius non potui, sed luce clara Gaii nostri domum fugi tanquam copo compilatus; et postquam veni in illum locum, in quo lapidea vestimenta erant facta, nihil inveni nisi sanguinem. Vt vero domum veni, iacebat miles meus in lecto tanquam bovis, et collum illius medicus curabat. Intellexi illum versipellem esse, nec postea cum illo panem gustare potui, non si me occidisses. Viderint quid de hoc alii exopinissent; ego si mentior, genios vestros iratos habeam."

85-87 (Filozof Eumolpos molestuje efeb) ☆ ☆

"In Asiam cum a quaestore essem stipendio eductus, hospitium Pergami accepi. Vbi cum libenter habitarem non solum propter cultum aedicularum, sed etiam propter hospitis formosissimum filium, excogitavi rationem, qua non essem patri familiae suspectus amator. Quotiescunque enim in convivio de usu formosorum mentio facta est, tam vehementer excandui, tam severa tristitia violari aures meas obsceno sermone nolui, ut me mater praecipue tanquam unum ex philosophis intueretur. Jam ego coeperam ephebum in gymnasium deducere, ego studia eius ordinare, ego docere ac praecipere, ne quis praedator corporis admitteretur in domum.

Forte cum in triclinio iaceremus, quia dies sollempnis ludum artaverat pigritiamque recedendi imposuerat hilaritas longior, fere circa mediam noctem intellexi puerum vigilare. Itaque timidissimo murmure votum feci et: "Domina, inquam, Venus, si ego hunc puerum basiavero, ita ut ille non sentiat, cras illi par columbarum donabo". Audito voluptatis pretio puer stertere coepit. Itaque aggressus simultantem aliquot basiolis invasi. Contentus hoc principio bene mane surrexi electumque par columbarum attuli expectanti ac me voto exsolvi.

Proxima nocte cum idem liceret, mutavi optionem et: "Si hunc, inquam, tractavero improba manu, et ille non senserit, gallos gallinaceos pugnacissimos duos donabo patienti". Ad hoc votum ephebus ultro se admovit et, puto, vereri coepit ne ego obdormissem. Indulsi ergo sollicito, totoque corpore citra summam voluptatem me ingurgitavi. Deinde ut dies venit, attuli gaudenti quicquid promiseram. Vt tertia nox licentiam dedit, consurrexi ad aurem male dormientis: "Dii, inquam, immortales, si ego huic dormienti abstulero coitum plenum et optabilem, pro hac felicitate cras puero asturconem Macedonicum optimum donabo, cum hac tamen exceptione, si ille non senserit". Nunquam altiore somno ephebus obdormivit. Itaque primum implevi lactentibus papillis manus, mox basio inhaesi, deinde in unum omnia vota coniunxi. Mane sedere in cubiculo coepit atque expectare consuetudinem meam. Scis quanto facilius sit columbas gallosque gallinaceos emere quam asturconem, et, praeter hoc, etiam timebam ne tam grande munus suspectam faceret

humanitatem meam. Ergo aliquot horis spatatus, in hospitium reverti nihilque aliud quam puerum basiavi. At ille circumspiciens ut cervicem meam iunxit amplexu: "Rogo, inquit, domine, ubi est asturco?"

Cum ob hanc offensam praeclusissem mihi aditum quem feceram, <mox tamen> iterum ad licentiam redii. Interpositis enim paucis diebus, cum similis casus nos in eandem fortunam rettulisset, ut intellexi stertere patrem, rogare coepi ephebum ut reverteretur in gratiam mecum, id est ut pateretur satis fieri sibi, et cetera quae libido distenta dictat. At ille plane iratus nihil aliud dicebat nisi hoc: "Aut dormi, aut ego iam dicam patri". Nihil est tam arduum, quod non improbitas extorqueat. Dum dicit: "Patrem excitabo", irrepsi tamen et male repugnanti gaudium extorsi. At ille non indelectatus nequitia mea, postquam diu questus est deceptum se et derisum traductumque inter condiscipulos, quibus iactasset censum meum: "Videris tamen, inquit, non ero tui similis. Si quid vis, fac iterum". Ego vero deposita omni offensa cum puero in gratiam redii, ususque beneficio eius in somnum delapsus sum. Sed non fuit contentus iteratione ephebus plenae maturitatis et annis ad patiendum gestientibus. Itaque excitavit me sopitum et: "Numquid vis?" inquit. Et non plane iam molestum erat munus. Vt cunque igitur inter anhelitus sudoresque tritus, quod voluerat accepit, rursusque in somnum decidi gaudio lassus. Interposita minus hora pungere me manu coepit et dicere: "Quare non facimus?" Tum ego toties excitatus plane vehementer excandui et reddidi illi voces suas: "Aut dormi, aut ego iam patri dicam".

TITUS LIVIUS *Ab Urbe condita*

(59 B.C. – A.D. 17)

I 6-7 *fragmenta* (Założenie Rzymu) ☆☆☆

Romulum Remumque cupido cepit in iis locis ubi expositi ubique educati erant urbis condendae. Et supererat multitudo Albanorum Latinorumque; ad id pastores quoque accesserant, qui omnes facile spem facerent parvam Albam, parvum Lavinium prae ea urbe quae conderetur fore. Intervenit deinde his cogitationibus avitum malum, regni cupido, atque inde foedum certamen coortum a satis miti principio. Quoniam gemini essent nec aetatis verecundia discrimen facere posset, ut di, quorum tutelae ea loca essent, auguriis legerent, qui nomen novae urbi daret, qui conditam imperio regeret, Palatium Romulus, Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt. Priori Remo augurium venisse fertur, sex vultures; iamque nuntiato augurio cum duplex numerus Romulo se ostendisset, utrumque regem sua multitudo consalutauerat: tempore illi praecepto, at hi numero auium regnum trahebant. Inde cum altercatione congressi certamine irarum ad caedem vertuntur; ibi in turba ictus Remus cecidit. Volgatior fama est ludibrio fratris Remum novos transiluisse muros; inde ab irato Romulo, cum verbis quoque increpitans adiecisset, "Sic deinde, quicumque alius transiliet moenia mea," interfectum. Ita solus potitus imperio Romulus; condita urbs conditoris nomine appellata.

I 9 (Porwanie Sabineek) ☆☆☆

Iam res Romana adeo erat ualida, ut cuilibet finitimarum civitatum bello par esset; sed penuria mulierum hominis aetatem duratura magnitudo erat, quippe quibus nec domi spes prolis nec cum finitimis conubia essent. Tum ex consilio patrum Romulus legatos circa vicinas gentes misit, qui societatem conubiumque novo populo peterent: urbes quoque, ut cetera, ex infimo nasci; dein, quas sua virtus ac di iuvent, magnas opes sibi magnumque nomen facere; satis scire, origini Romanae et deos adfuisse et non defuturam virtutem; proinde ne gravarentur homines cum hominibus sanguinem ac genus miscere. Nusquam benigne legatio audita est: adeo simul spernebant, simul tantam in medio crescentem molem sibi ac posteris suis metuebant. Ac plerisque rogitantibus dimissi, ecquid feminis quoque asylum aperuissent; id enim demum compar conubium fore. Aegre id Romana pubes passa et haud dubie ad vim spectare res coepit. Cui tempus locumque aptum ut daret Romulus aegritudinem animi dissimulans ludos ex industria parat Neptuno equestri sollemnes; Consualia vocat. Indici deinde finitimis spectaculum iubet; quantoque apparatu tum sciebant aut poterant, concelebrant ut rem claram exspectatamque facerent. Multi mortales conuenere, studio etiam videndae novae urbis, maxime proximi quique, Caeninenses, Crustumini, Antemnates; iam Sabinorum omnis multitudo cum liberis ac coniugibus venit. Inuitati hospitaliter per domos cum situm moeniaque et frequentem tectis urbem vidissent, mirantur tam breui rem Romanam crevisse. Vbi spectaculi tempus venit deditaeque eo mentes cum oculis erant, tum ex composito orta vis signoque dato iuventus Romana ad rapiendas virgines discurrit. Magna pars forte in quem quaeque inciderat, raptae: quasdam forma excellentes, primoribus patrum destinatas, ex plebe homines, quibus datum negotium erat, domos deferebant. Vnam longe ante alias specie ac pulchritudine insignem a globo Thalassi cuiusdam raptam ferunt multisque sciscitantibus cuinam eam ferrent, identidem, ne quis violaret, Thalassio ferri clamitatum; inde nuptialem hanc vocem factam. Turbato per metum ludicro maesti parentes virginum profugiunt, incusantes violati hospitii foedus deumque invocantes, cuius ad sollemne ludosque per fas ac fidem decepti venissent. Nec raptis aut spes de se melior aut indignatio est minor. Sed ipse Romulus circumibat docebatque patrum id superbia factum, qui conubium finitimis negassent; illas tamen in matrimonio, in societate fortunarum omnium civitatisque et, quo nihil carius humano generi sit, liberum fore; mollirent modo iras et, quibus fors corpora dedisset, darent animos; saepe ex iniuria postmodum gratiam ortam; eoque melioribus usuras viris quod adnirusus pro se quisque sit ut, cum suam vicem functus officio sit, parentium etiam patriaeque expleat desiderium. Accedebant blanditiae virorum, factum purgantium cupiditate atque amore, quae maxime ad muliebre ingenium efficaces preces sunt.

I 56 fragmenta (Przepowiednia) ☆☆☆

Haec agenti <Tarquinio Superbo> portentum terribile visum: anguis ex columna lignea elapsus cum terrorem fugamque in regia fecisset, ipsius regis non tam subito pavore perculit

pectus quam anxiiis implevit curis. Itaque cum ad publica prodigia Etrusci tantum uates adhiberentur, hoc velut domestico exterritus visu Delphos ad maxime inclitum in terris oraculum mittere statuit. Neque responsa sortium ulli alii committere ausus, duos filios per ignotas ea tempestate terras, ignotiora maria in Graeciam misit. Titus et Arruns profecti; comes iis additus L. Iunius Brutus, Tarquinia, sorore regis, natus, iuuenis longe alius ingenii quam cuius simulationem induerat. Is, cum primores civitatis, in quibus fratrem suum, ab auunculo interfectum audisset, neque in animo suo quicquam regi timendum neque in fortuna concupiscendum relinquere statuit contemptuque tutus esse ubi in iure parum praesidii esset. Ergo ex industria factus ad imitationem stultitiae, cum se suaque praedae esse regi sineret, Bruti quoque haud abnuit cognomen, ut sub eius obtentu cognominis liberator ille populi Romani animus latens opperiretur tempora sua. Is tum ab Tarquiniis ductus Delphos, ludibrium verius quam comes, aureum baculum inclusum corneo cauato ad id baculo tulisse donum Apollini dicitur, per ambages effigiem ingenii sui. Quo postquam ventum est, perfectis patris mandatis cupido incessit animos iuuenum sciscitandi ad quem eorum regnum Romanum esset venturum. Ex infimo specu vocem redditam ferunt: imperium summum Romae habebit qui uestrum primus, o iuuenes, osculum matri tulerit. Tarquiniis ut Sextus, qui Romae relictus fuerat, ignarus responsi expersque imperii esset, rem summa ope taceri iubent; ipsi inter se uter prior, cum Romam redisset, matri osculum daret, sorti permittunt. Brutus alio ratus spectare Pythicam vocem, velut si prolapsus cecidisset, terram osculo contigit, scilicet quod ea communis mater omnium mortalium esset. Reditum inde Romam, ubi aduersus Rutulos bellum summa vi parabatur.

I 57-58 (Historia Lukrecji) ☆☆☆

Ardeam Rutuli habebant, gens, ut in ea regione atque in ea aetate, diuitiis praepollens; eaque ipsa causa belli fuit, quod rex Romanus cum ipse ditari, exhaustus magnificentia publicorum operum, tum praeda delenire popularium animos studebat, praeter aliam superbiam regno infestos, etiam quod se in fabrorum ministeriis ac seruili tam diu habitos opere ab rege indignabantur. Temptata res est, si primo impetu capi Ardea posset: ubi id parum processit, obsidione munitionibusque coepti premi hostes. In his staturis, ut fit longo magis quam acri bello, satis liberi commeatus erant, primoribus tamen magis quam militibus; regii quidem iuuenes interdum otium conuiuibus comisationibusque inter se terebant. Forte potantibus his apud Sex. Tarquinium, ubi et Collatinus cenabat Tarquinius, Egeri filius, incidit de uxoribus mentio. Suam quisque laudare miris modis; inde certamine accenso Collatinus negat verbis opus esse; paucis id quidem horis posse sciri, quantum ceteris praestet Lucretia sua. "Quin, si vigor iuventae inest, conscendimus equos inuisimusque praesentes nostrarum ingenia? Id cuique spectatissimum sit, quod necopinato viri adventu occurrerit oculis." Incaluerant uino; "Age sane" omnes; citatis equis auolant Romam. Quo cum primis se intendentibus tenebris pervenissent, pergunt inde Collatiam, ubi Lucretiam haudquaquam ut regias nurus, quas in conuiuio luxuque cum aequalibus viderant tempus terentes, sed nocte sera deditam lanae inter lucubrantes ancillas in medio aedium

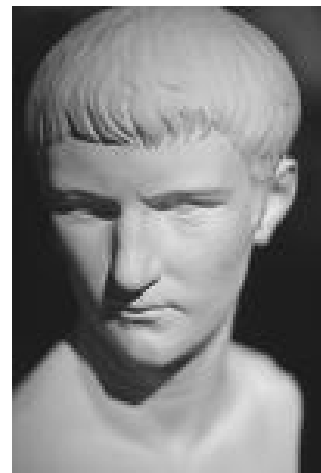
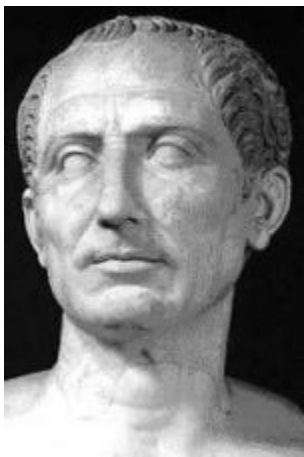
sedentem inveniunt. Muliebris certaminis laus penes Lucretiam fuit. Adveniens vir Tarquiniique excepti benigne; victor maritus comiter inuitat regios iuvenes. Ibi Sex. Tarquinius mala libido Lucretiae per vim stuprandae capit; cum forma tum spectata castitas incitat. Et tum quidem ab nocturno iuvenali ludo in castra redeunt.

Paucis interiectis diebus Sex. Tarquinius inscio Collatino cum comite uno Collatiam venit. Vbi exceptus benigne ab ignaris consilii, cum post cenam in hospitale cubiculum deductus esset, amore ardens, postquam satis tuta circa sopitique omnes videbantur, stricto gladio ad dormientem Lucretiam venit sinistraque manu mulieris pectore oppresso "Tace, Lucretia" inquit; "Sex. Tarquinius sum; ferrum in manu est; moriere, si emiseris vocem." Cum pavida ex somno mulier nullam opem, prope mortem imminensem videret, tum Tarquinius fateri amorem, orare, miscere precibus minas, versare in omnes partes muliebrem animum. Vbi obstinatum videbat et ne mortis quidem metu inclinari, addit ad metum dedecus: cum mortua iugulatum seruum nudum positurum ait, ut in sordido adulterio necata dicatur. Quo terrore cum vicisset obstinatum pudicitiam, velut vi victrix libido, profectusque inde Tarquinius ferox expugnato decore muliebri esset, Lucretia maesta tanto malo nuntium Romam eundem ad patrem Ardeamque ad virum mittit, ut cum singulis fidelibus amicis veniant; ita facto maturatoque opus esse; rem atrocem incidisse. Sp. Lucretius cum P. Valerio Volesi filio, Collatinus cum L. Iunio Bruto venit, cum quo forte Romam rediens ab nuntio uxoris erat conuentus. Lucretiam sedentem maestam in cubiculo inveniunt. Aduentu suorum lacrimae obortae, quaerentique viro "Satin salue?" "Minime" inquit; "quid enim salui est mulieri amissa pudicitia? Vestigia viri alieni, Collatine, in lecto sunt tuo; ceterum corpus est tantum violatum, animus insons; mors testis erit. Sed date dexteram fidemque haud impune adultero fore. Sex. est Tarquinius, qui hostis pro hospite priore nocte vi armatus mihi sibi, si vos viri estis, pestiferum hinc abstulit gaudium." Dant ordine omnes fidem; consolantur aegram animi avertendo noxam ab coacta in auctorem delicti: mentem peccare, non corpus, et unde consilium afuerit culpam abesse. "Vos" inquit "uideritis, quid illi debeatur: ego me etsi peccato absoluo, supplicio non libero; nec ulla deinde impudica Lucretiae exemplo uiuet." Cultrum, quem sub ueste abditum habebat, eum in corde defigit, prolapsaque in volnus moribunda cecidit. Conclamat vir paterque.

CAIUS SUETONIUS TRANQUILLUS *De vita caesarum*
(c. 69 – after 130)
DIVUS IULIUS *fragmenta* (Żywot Cezara) ☆ ☆

Annunus agens sextum decimum patrem amisit. Dimissa Cossutia Corneliam Cinae quater consulis filiam duxit uxorem, ex qua illi mox Iulia nata est. Stipendia prima in Asia fecit Marci Thermi praetoris contubernio; a quo ad accersendam classem in Bithyniam missus est. In Corneliae defunctae uxoris locum Pompeiam duxit, Quinti Pompei filiam, L. Sullae neptem. Cum qua deinde diuortium fecit adulteratam opinatus a Publio Clodio, quem inter publicas caerimonias penetrasse ad eam muliebri ueste constans apud omnes fama erat. Gessit autem nouem annis, quibus in imperio fuit, haec fere: Omnem Galliam in prouinciae formam redegit, Germanos, qui trans Rhenum incolunt, primus Romanorum ponte fabricato adgressus maximis adfecit cladibus; adgressus est et Britannos, per tot successus ter nec amplius aduersum casum expertus est. Confectis bellis quinquens triumphauit. Pontico triumpho inter pompae fercula trium uerborum praetulit titulum: *veni vidi vici*. Pudicitiae eius famam nihil quidem praeter Nicomedis contubernium laesit. Gallico denique triumpho milites eius inter cetera carmina, etiam illud uulgatissimum pronuntiauerunt: *Gallias Caesar subegit, Nicomedes Caesarem*. Curio etiam pater quadam oratione „omnium mulierum uirum et omnium uirorum mulierem” eum appellat. Utebatur autem equo insigni, pedibus prope humanis, apud se natum, quem magna cura aluit Cuius etiam instar pro aede Veneris Genetricis postea dedicauit.

Periit sexto et quinquagesimo aetatis anno atque in deorum numerum relatus est, non ore modo decernentium, sed et persuasione uulgi. Siquidem ludis, quos primos consecratos ei heres Augustus edebat, stella crinita per septem continuos dies fulsit exoriens circa undecimam horam, creditumque est animam esse Caesaris in caelum recepti; et hac de causa simulacro eius in uertice additur stella. Curiam, in qua occisus est, obstrui placuit. Idusque Martias Parricidium nominari, quo die ab hoc tempore numquam senatus agebatur. Percussorum autem fere neque triennio quisquam amplius superuixit neque sua morte defunctus est. Damnati omnes, alius alio casu periit, pars naufragio, pars proelio.

VITA GAI *fragmenta* (Żywot Kaliguli) ☆☆☆☆☆

Germanicus, C. Caesaris pater, Drusi et minoris Antoniae filius, a Tiberio patruo adoptatus, annum agens aetatis quartum et tricensimum diuturno morbo Antiochiae obiit, non sine ueneni suspicione. Nam praeter liuores, qui toto corpore erant, et spumas, quae per os fluebant, cremati quoque cor inter ossa incorruptum repertum est, cuius ea natura existimatur, ut tinctum ueneno igne confici nequeat. Obiit autem, ut opinio fuit, fraude Tiberi, ministerio et opera Cn. Pisonis.

C. Caesar Caligulae cognomen castrensi ioco traxit, quia manipulario habitu inter milites educabatur. Apud quos quantum praeterea per hanc nutrimentorum consuetudinem amore et gratia ualuerit, maxime cognitum est. Primum in matris, deinde ea relegata in Liuiae Augustae proauiae suae contubernio mansit. Naturam saeuam atque probrosam nec inhibere poterat, quin et poenis ad supplicium datorum cupidissime interesset et ganeas atque adulteria capillamento celatus et ueste longa noctibus obiret ac scaenicas saltandi canendique artes studiosissime appeteret, facile id sane Tiberio patiente, si per has mansueferi posset ferum eius ingenium. Quod sagacissimus senex ita prorsus perspexerat, ut aliquotiens praedicaret exitio suo omniumque Gaium uiuere et se natricem [serpentis id genus] p(opulo) R(omano), Phaethontem orbi terrarum educare.

Vixit annis uiginti nouem, imperauit triennio et decem mensibus diebusque octo. Cadauer eius clam in hortos Lamianos asportatum et tumultuario rogo semiambustum leui caespite obrutum est, postea per sorores ab exilio reuersas erutum et crematum sepultumque. Satis constat, prius quam id fieret, hortorum custodes umbris inquietatos; in ea quoque domo, in qua occubuerit, nullam noctem sine aliquo terrore transactam, donec ipsa domus incendio consumpta sit. Perit una et uxor Caesonia gladio a centurione confossa et filia parieti inlisa.

C. Caesar Caligula ueneno Tiberium adgressus est, ut quidam opinantur, spirantique adhuc detrahi anulum et, quoniam suspicionem retinentis dabat, puluinum iussit inici atque etiam fauces manu sua oppressit, liberto, qui ob atrocitatem facinoris exclamauerat, confestim in crucem acto. Sic imperium adeptus exoptatissimus princeps non solum maximae parti prouincialium ac militum, quod infantem plerique cognouerant, sed et uniuersae plebi urbanae ob memoriam Germanici patris miserationemque prope afflictae domus factus est. Munera gladiatoria partim in amphitheatro Tauri partim in Saeptis aliquot edidit, quibus inseruit cateruas Afrorum Campanorumque pugilum ex utraque regione electissimorum. Neque spectaculis semper ipse praesedit, sed interdum aut magistratibus aut amicis praesidendi munus iniunxit. Scaenicos ludos et assidue et uarii generis ac multifariam fecit, quondam et nocturnos accensis tota urbe luminibus. Nouum praeterea atque inauditum genus spectaculi excogitauit. Nam Baiarum medium interuallum ponte coniunxit in Appiae uiae formam contractis undique onerariis nauibus. Per hunc pontem ultro citro commeauit biduo continenti, primo die phalerato equo insignisque quercea corona et caetra et gladio aureaque chlamyde, postridie quadrigario habitu curriculoque biugi

famosorum equorum comitante agmine amicorum. Scio plerosque existimasse talem a Gaio pontem excogitatum aemulatione Xerxis, qui non sine admiratione aliquanto angustiore Hellespontum contabulauerit; alios, ut Germaniam et Britanniam, quibus imminebat, alicuius immensi operis fama territaret. Sed auum meum narrantem puer audiebam, causam operis ab interioribus aulicis proditam, quod Thrasyllus mathematicus anxio de successore Tiberio affirmasset non magis Gaium imperaturum quam per Baianum sinum equis discursurum esse.

Hactenus de C. Caesare quasi de principe, reliqua, ut de monstro narranda sunt. Compluria cognomina assumpsit — nam et *pius* et *castrorum filius* et *pater exercituum* et *optimus maximus Caesar* uocabatur. Nec multum a fuit, quin statim diadema sumeret speciemque principatus in regni formam conuerteret. Simulacra numinum religione et arte praeclara, inter quae Olympii Iouis, apportavit e Graecia, quibus capite dempto suum imponeret. Templum etiam numini suo proprium et sacerdotes et excogitatissimas hostias instituit. In templo simulacrum stabat aureum iconicum amiciebaturque cotidie ueste, quali ipse uteretur. Hostiae erant phoenicopteri, pauones, tetraones, numidicae, meleagrides, phasianae, quae generatim per singulos dies immolarentur. Et noctibus quidem plenam fulgentemque lunam inuitabat assidue in amplexus atque concubitus, interdum uero cum Capitolino Ioue secreto fabulabatur, modo insusurrans ac praebens in uicem aurem, modo clarius nec sine iurgiis. Agrippae se nepotem neque credi neque dici ob ignobilitatem eius uolebat. Praedicabat autem matrem suam ex incesto, quod Augustus cum Iulia filia admisisset, procreatam esse. Cum omnibus sororibus suis consuetudinem stupri fecit plenoque conuiuio singulas infra se uicissim conlocabat uxore supra cubante. Ex iis Drusillam uitiasse uirginem praetextatus adhuc creditur atque etiam in concubitu eius quondam deprehensus esse ab Antonia auia, apud quam simul educabantur. Reliquas sorores nec cupiditate tanta nec dignatione dilexit. Matrimonia contraxerit turpius an dimiserit an tenuerit, non est facile discernere. Liuiam Orestillam C. Pisoni nubentem ad se deduci imperauit intraque paucos dies repudiatam biennio post relegauit. Alii tradunt adhibitum cenae nuptiali mandasse ad Pisonem contra accumbentem: *Noli uxorem meam premere*, statimque e conuiuio abduxisse secum ac proximo die edixisse: *Matrimonium repperi exemplo Romuli et Augusti*.

Saeuitiam ingenii per haec maxime ostendit: Uotum exegit ab eo, qui pro salute sua gladiatoriam operam promiserat, spectauitque ferro dimicantem nec dimisit nisi uictorem et post multas preces. Alterum, qui se periturum ea de causa uouerat, cunctantem pueris tradidit, uerbenatum infulatumque; uotum repositos per uicos agerent, quoad praecipitaretur ex aggere. Multos honesti ordinis deformatos prius stigmatum notis ad metalla et munitiones uiarum aut ad bestias condemnauit. Parentes supplicio filiorum interesse cogebat; quorum uni ualitudinem excusanti lecticam misit, alium a spectaculo poenae epulis statim adhibuit atque omni comitate ad hilaritatem et iocos prouocauit. Curatorem munerum ac uenationum per continuos dies in conspectu suo catenis uerberatum non prius occidit quam offensus putrefacti cerebri odore. Poetam quendam ob ambigui ioci uersiculum media amphitheatri harena igni cremauit. Equitem

quendam obiectum feris, cum se innocentem proclamasset, reduxit abscisaque lingua rursus induxit. Immanissima facta augebat atrocitate uerborum. Nihil magis in natura sua laudare se ac probare dicebat quam, ut ipsius uerbo utar, *adiatrepsian*, hoc est inuerecundiam. Trucidaturus fratrem, quem metu uenenorum praemuniri medicamentis suspicabatur: "antidotum," inquit, "aduersus Caesarem?" Relegatis sororibus non solum insulas habere se, sed etiam gladios minabatur. Punito per errorem nominis alio, quam quem destinauerat, ipsum quoque paria meruisse dixit. Tragicum illud subinde iactabat: "Oderint, dum metuant". Queri etiam palam de condicione temporum suorum solebat, quod nullis calamitatibus publicis insignirentur; Augusti principatum clade Variana, Tiberi ruina spectaculorum apud Fidenas memorabilem factum, suo obliuionem imminere prosperitate rerum; atque identidem exercituum caedes, famem, pestilentiam, incendia, hiatum aliquem terrae optabat.

Inter uarios iocos, cum assistens simulacro Iouis Apellen tragoedum consulisset, uter illi maior uideretur, cunctantem flagellis discidit conlaudans subinde uocem deprecantis quasi etiam in gemitu praedulcem. Quotiens uxoris uel amicae collum exosculetur, addebat: "tam bona ceruix, simul ac iussero, demetur." Nec minore liuore ac malignitate quam superbia saeuitiaque paene aduersus omnis aevi hominum genus grassatus est. Statuas uirorum inlustrum ab Augusto ex Capitolina area propter angustias in campum Martium conlatas ita subuertit atque disiecit ut restitui saluis titulis non potuerint. Cogitauit etiam de Homeri carminibus abolendis, cur enim sibi non licere dicens, quod Platoni licuisset, qui eum e ciuitate, quam constituebat, eiecerit? Sed et Vergilii ac Titi Liui scripta et imagines paulum afuit quin ex omnibus bibliothecis amoueret. Pudicitiae neque suae neque alienae pepercit. Quas plerumque cum maritis ad cenam uocatas praeterque pedes suos transeuntes diligenter ac lente mercantium more considerabat, etiam faciem manu adleuans, si quae pudore submitterent. Statura fuit eminenti, colore expallido, corpore enormi, gracilitate maxima ceruicis et crurum, oculis et temporibus concauis, fronte lata et torua, capillo raro. Uultum uero natura horridum ac taetrum etiam ex industria efferabat componens ad speculum in omnem terrorem ac formidinem. Validudo ei neque corporis neque animi constitit. Mentis ualitudinem et ipse senserat ac subinde de secessu deque purgando cerebro cogitauit. Creditur potionatus a Caesonia uxore amatorio quidem medicamento, sed quod in furorem uerterit. Incitabatur insomnia maxime; neque enim plus quam tribus nocturnis horis quiescebat ac ne iis quidem placida quiete, sed pauida miris rerum imaginibus, ut qui inter ceteras pelagi quondam speciem conloquentem secum uidere uisus sit. Ideoque magna parte noctis uigiliae cubandique taedio nunc toro residens, nunc per longissimas porticus uagus inuocare identidem atque expectare lucem consuebat.

C. Caesar vestitu calciatuque et cetero habitu neque patrio neque ciuili, ac ne uirili quidem ac denique humano semper usus est. Saepe depictas gemmatasque indutus paenulas, manuleatus et armillatus in publicum processit ac modo in crepidis uel coturnis, modo in speculatoria caliga, nonnumquam socco muliebri. Plerumque uero aurea barba, fulmen tenens aut fuscina aut

caduceum deorum insignia, atque etiam Veneris cultu conspectus est. Triumphalem quidem ornatum etiam ante expeditionem assidue gestauit, interdum et Magni Alexandri thoracem repetitum e conditorio eius. Ex disciplinis liberalibus minimum eruditioni, eloquentiae plurimum attendit, quantumuis facundus et promptus, utique si perorandum in aliquem esset. Irato et uerba et sententiae suppetebant, pronuntiatio quoque et uox, ut neque eodem loci prae ardore consisteret et exaudiretur a procul stantibus. Sed et aliorum generum artes studiosissime et diuersissimas exercuit. Thrax et auriga, idem cantor atque saltator, battuebat pugnatoriis armis, aurigabat extracto plurifariam circo. Canendi ac saltandi uoluptate ita efferebatur, ut ne publicis quidem spectaculis temperaret, quo minus et tragoedo pronuntianti concineret et gestum histrionis quasi laudans uel corrigens palam effingeret. Saltabat autem nonnumquam etiam noctu. Atque hic tam docilis ad cetera, natate nesciit. Quorum uero studio teneretur, omnibus ad insaniam fauit. Mnesterem pantomimum etiam inter spectacula osculabatur, ac si qui saltante eo uel leuiter obstreperet, detrahi iussum manu sua flagellabat. Prasinae factioni ita addictus et deditus est, ut cenaret in stabulo assidue et maneret. Incitato equo, cuius causa pridie circenses, ne inquietaretur, uiciniae silentium per milites indicare solebat, praeter equile marmoreum et praesaepe eburneum praeterque purpurea tegumenta ac monilia e gemmis domum etiam et familiam et suppellectilem dedit, quo lautius nomine eius inuitati acciperentur; consulatum quoque traditur destinasse.

C. Caesaris futurae caedis multa prodigia extiterunt. Olympiae simulacrum Iouis, quod dissolui transferrique Romam placuerat, tantum cachinnum repente edidit, ut machinis labefactis opifices diffugerint. Superuenit ilico quidam Cassius nomine, iussum se somnio affirmans immolare taurum Ioui. Capitolium Capuae de caelo tactum est, item Romae cella Palatini atriensis. Consulenti quoque caesari de genitura sua Sulla mathematicus certissimam necem appropinquare affirmauit. Monuerunt eum et alii, ut a Cassio caueret. Qua causa ille Cassium Longinum, Asiae tum proconsulem, occidendum delegauerat. Pridie quam periret, somniauit consistere se in caelo iuxta solium Iouis impulsisque ab eo dextri pedis pollice et in terras praecipitatum. Prodigiolorum loco habita sunt etiam, quae forte illo ipso die paulo prius acciderant: Sacrificans respersus est phoenicopteri sanguine. Pantomimus Mnester tragoediam saltauit, quam olim Neoptolemus tragoedus ludis, quibus rex Macedonum Philippus occisus est, egerat et in quodam mimo, in quo actor proripiens se ruina sanguinem uomit, cruore scaena abundauit. Parabatur et in noctem spectaculum, quo argumenta inferorum per Aegyptios et Aethiopas explicarentur. VIII. Kal. Febr. hora fere septima, cunctatus, an ad prandium surgeret marcente adhuc stomacho pridiani cibi onere, tandem suadentibus amicis egressus est. Cum in crypta, per quam transeundum erat, pueri nobiles ex Asia ad edendas in scaena operas euocati praepararentur, restitit, ut eos inspiceret hortareturque, et tunc redire ac repraesentare spectaculum uoluit. Tum, tradunt, adloquenti pueros a tergo Chaeream ceruicem gladio caesim grauiter percussisse praemissa uoce: "hoc age!". Iacentem contractisque membris clamitantem se uiuere ceteri uulneribus triginta confecerunt; nam signum erat omnium: "repete!" Quidam etiam per obscaena ferrum adegerunt.

PUBLIUS CORNELIUS TACITUS *Annales*

(c. 56 – c. 117 A.D.)

☆☆ 2. 71-75 *fragmenta* (Śmierć Germanika) ☆☆☆

Caesar Germanicus adsistentes amicos in hunc modum adloquitur: “Si fato concederem, iustus mihi dolor etiam adversus deos esset, quod me parentibus liberis patriae intra inventam praemature exitu raperent. Nunc scelere Pisonis et Plancinae interceptus ultimas preces pectoribus vestris relinquo: referatis patri ac fratri, quibus insidiis circumventus miserrimam vitam pessima morte finierim. Erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges. Non hoc praecipuum amicorum munus est, prosequi defunctum ignavo questu, sed, quae voluerit, meminisse, quae mandaverit, exequi”. Flebunt Germanicum etiam ignoti: “Vindicabitis vos — inquit — si me potius quam fortunam meam fovebatis. Ostendite populo Romano divi Augusti nepotem eandemque coniugem meam, numerate sex liberos.” Tum ad uxorem versus per memoriam sui, per communes liberos oravit, exueret ferociam, neu regressa in urbem aemulatione potentiae validiores irritaret. Neque multo post extinguitur, ingenti luctu provinciae et circumiacentium populorum.

Funus sine imaginibus et pompa, per laudes ac memoriam virtutum eius celebre fuit. Corpus, antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturae destinabatur, praetuleritne veneficii signa, parum constitit; nam ut quis misericordia in Germanicum et praesumpta suspicione, aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur. At Agrippina, quamquam defessa luctu et corpore aegro, omnium tamen, quae ultionem morarentur, intolerans, ascendit classem cum cineribus Germanici et liberis, miserantibus cunctis, quod femina nobilitate princeps, pulcherrimo modo matrimonio inter venerantes gratantesque aspici solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta ultionis, anxia sui et infelici fecunditate fortunae totiens obnoxia.

15.44 (Oskarżenie chrześcijan) ☆☆☆☆☆

Sed non ope humana, non largitionibus principis aut deum placamentis decedebat infamia, quin iussum incendium crederetur. ergo abolendo rumori Nero subdidit reos et quaesitissimis poenis adfecit, quos per flagitia invisos vulgus Chrestianos appellabat. auctor nominis eius Christus Tiberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio adfectus erat; repressaque in praesens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Iudaeam, originem eius mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocitas aut pudenda confluunt celebranturque. Igitur primum correpti, qui fatebantur, deinde iudicio eorum multitudo ingens haud proinde in crimine incendii, quam odio humani generis convicti sunt. Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contacti laniatu canum interirent aut crucibus adfixi [aut flammandi atque], ubi defecisset dies, in usu[m] nocturni luminis urerentur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat, et circense ludicrum edebat, habitu aurigae permixtus plebi vel curriculo insistens. unde quamquam adversus sontes et novissima exempla meritos miseratio oriebatur, tamquam non utilitate publica, sed in saevitiam unius absumerentur.

AULUS GELLIUS *Noctes Atticae*
(c. A.D. 125 – after 180)

I 17 (Sokrates i Ksantypa) ☆

Quanta cum animi aequitate toleraverit Socrates uxoris ingenium intractabile; atque inibi quid M. Varro in quadam satira de officio mariti scripserit. 1. Xanthippe, Socratis philosophi uxor, morosa admodum fuisse fertur et iurgiosa irarumque et molestiarum muliebrum per diem perque noctem scatebat. 2. Has eius intemperies in maritum Alcibiades demiratus interrogavit Socraten, quoniam ratio esset, cur mulierem tam acerbam domo non exigeret. 3. "Quoniam," inquit Socrates "cum illam domi talem perpetior, insuesco et exerceor, ut ceterorum quoque foris petulantiam et iniuriam facilius feram." 4. Secundum hanc sententiam M. quoque Varro in satira Menippea, quam de officio mariti scripsit: "Vitium" inquit "uxoris aut tollendum aut ferendum est. Qui tollit vitium, uxorem commodiorem praestat; qui fert, sese meliorem facit." 5. Haec verba Varronis "tollere" et "ferre" lepide quidem composita sunt, sed "tollere" apparet dictum pro "corrigere". 6. Id etiam apparet eiusmodi vitium uxoris, si corrigi non possit, ferendum esse Varronem censuisse, quod ferri scilicet a viro honeste potest; vitia enim flagitiis leviora sunt.

II 10 (Księgi Sybillińskie) ☆

Historia super libris Sibyllinis ac de Tarquinio Superbo rege.

1 In antiquis annalibus memoria super libris Sibyllinis haec prodita est: 2 Anus hospita atque incognita ad Tarquinium Superbum regem adiit novem libros ferens, quos esse dicebat divina oracula; eos velle venundare. 3 Tarquinius pretium percontatus est. Mulier nimium atque immensum poposcit; 4 rex, quasi anus aetate desiperet, derisit. 5 Tum illa foculum coram cum igni apponit, tris libros ex novem deurit et, ecquid reliquos sex eodem pretio emere vellet, regem interrogavit. 6 Sed enim Tarquinius id multo risit magis dixitque anum iam procul dubio delirare. 7 Mulier ibidem statim tris alios libros exussit atque id ipsum denuo placide rogat, ut tris reliquos eodem illo pretio emat. 8 Tarquinius ore iam serio atque attentiore animo fit, eam constantiam confidentiamque non insuper habendam intellegit, libros tris reliquos mercatur nihilo minore pretio, quam quod erat petitum pro omnibus. 9 Sed eam mulierem tunc a Tarquinio digressam postea nusquam loci visam constitit. 10 Libri tres in sacrarium conditi "Sibyllini" appellati; 11 ad eos quasi ad oraculum quindecimviri adeunt, cum di immortales publice consulendi sunt.

II 21 (Wielka Niedźwiedzica) ☆

Super eo sidere, quod Graeci hamaxan, nos "septentriones" vocamus; ac de utriusque vocabuli ratione et origine. 1 Ab Aegina in Piraeum complusculi earundem disciplinarum sectatores Graeci Romanique homines eadem in navi tramittebamus. 2 Nox fuit et clemens mare et anni aestas caelumque liquide serenum. Sedebamus ergo in puppi simul universi et lucentia sidera considerabamus. 3 Tum, qui eodem in numero Graecas res eruditi erant, quid hamaxa esset, et

quaenam maior et quae minor, cur ita appellata et quam in partem procedentis noctis spatio moveretur et quamobrem Homerus solam eam non occidere dicat, tum et quaedam alia, scite ista omnia ac perite disserebant. 4 Hic ego ad nostros iuvenes convertor et "quin" inquam "vos opici dicitis mihi, quare, quod hamaxan Graeci vocant, nos "septentriones" vocamus?5 non enim satis est, quod septem stellas videmus, sed quid hoc totum, quod "septentriones" dicimus, significet, scire" inquam "id prolixius volo."6 Tum quispiam ex his, qui se ad litteras memoriasque veteres dediderat: "vulgus" inquit "grammaticorum "septentriones" a solo numero stellarum dictum putat. 7 "Triones" enim per sese nihil significare aiunt, sed vocabuli esse supplementum; sicut in eo, quod "quinqvatus" dicamus, quinque ab Idibus dierum numerus sit, "atrus" nihil. 8 Sed ego quidem cum L. Aelio et M. Varrone sentio, qui "triones" rustico vocabulo boves appellatos scribunt quasi quosdam "terrones", hoc est arandae colendaeque terrae idoneos. 9 Itaque hoc sidus, quod a figura posituraque ipsa, quia simile plaustri videtur, antiqui Graecorum hamaxan dixerunt, nostri quoque veteres a bubus iunctis "septentriones" appellarunt, id est septem stellas, ex quibus quasi iuncti triones figurantur. 10 Praeter hanc" inquit "opinionem id quoque Varro addit dubitare sese, an propterea magis hae septem stellae "triones" appellatae sint, quia ita sunt sitae, ut ternae stellae proximae quaeque inter sese faciant "trigona", id est triquetras figuras." 11 Ex his duabus rationibus, quas ille dixit, quod posterius est, subtilius elegantiusque est visum. Intuentibus enim nobis in illud ita propemodum res erat, ut forma esse triquetra videretur.

V 2 (Bucefal) ☆

Super equo Alexandri regis, qui Bucephalas appellatus est. 1 Equus Alexandri regis et capite et nomine "Bucephalas" fuit. 2 Emptum Chares scripsit talentis tredecim et regi Philippo donatum; hoc autem aeris nostri summa est sestertia trecenta duodecim. 3 Super hoc equo dignum memoria visum, quod, ubi ornatus erat armatusque ad proelium, haud umquam incendi sese ab alio nisi ab rege passus sit. 4 Id etiam de isto equo memoratum est, quod, cum insidens in eo Alexander bello Indico et facinora faciens fortia in hostium cuneum non satis sibi providens inmisisset coniectisque undique in Alexandrum telis vulneribus altis in cervice atque in latere equus perfossus esset, moribundus tamen ac prope iam exsanguis e mediis hostibus regem vivacissimo cursu retulit atque, ubi eum extra tela extulerat, ilico concidit et domini iam superstitis securus quasi cum sensus humani solacio animam exspiravit. 5 Tum rex Alexander parta eius belli victoria oppidum in isdem locis condidit idque ob equi honores "Bucephalon" appellavit.

V 17 (O czarnych dniach w Rzymie) ☆☆

Quam ob causam dies primi post Kalendas, Nonas, Idus atri habeantur; et cur diem quoque quartum ante Kalendas vel Nonas vel Idus quasi religiosum plerique vitent. 1 Verrius Flaccus in quarto de verborum significato dies, qui sunt postridie Kalendas, Nonas, Idus, quos vulgus imperite "nefastos" dicit, propter hanc causam dictos habitosque "atros" esse scribit. 2 "Vrbe"

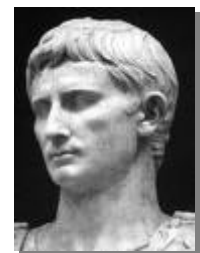
inquit "a Gallis Senonibus recuperata L. Atilius in senatu verba fecit Q. Sulpicium tribunum militum ad Alliam adversus Gallos pugnaturum rem divinam dimicandi gratia postridie Idus fecisse; tum exercitum populi Romani occisione occisum et post diem tertium eius diei urbem praeter Capitolium captam esse; compluresque alii senatores recordari sese dixerunt, quotiens belli gerendi gratia res divina postridie Kalendas, Nonas, Idus a magistratu populi Romani facta esset, eius belli proximo deinceps proelio rem publicam male gestam esse. Tum senatus eam rem ad pontifices reiecit, ut ipsi, quod videretur, statuerent. Pontifices decreverunt nullum his diebus sacrificium recte futurum." 3 Ante diem quoque quartum Kalendas vel Nonas vel Idus tamquam inominalem diem plerique vitant. 4 Eius observationis an religio ulla sit tradita, quaeri solet. 5 Nihil nos super ea re scriptum invenimus, nisi quod Q. Claudius annalium quinto cladem illam pugnae Cannensis vastissimam factam dicit ante diem quartum Nonas Sextiles.

XIII 4 (Korespondencja Aleksandra z Olimpias) ☆

Descripta Alexandri ... I. In plerisque monumentis rerum ab Alexandro gestarum et paulo ante in libro M. Varronis, qui inscriptus est Orestes vel de insania, Olympiadem Philippi uxorem festivissime rescripsisse legimus Alexandro filio. II. Nam cum is ad matrem ita scripsisset: "Rex Alexander Iovis Hammonis filius Olympiadi matri salutem dicit", Olympias ei rescripsit ad hanc sententiam: "Amabo", inquit "mi fili, quiescas neque deferas me neque criminere adversum Iunonem; malum mihi prorsum illa magnum dabit, cum tu me litteris tuis paelicem esse illi confiteris". III. Ea mulieris scitae atque prudentis erga ferocem filium comitas sensim et comiter admonuisse eum visa est deponendam esse opinionem vanam, quam ille ingentibus victoriis et adulantium blandimentis et rebus supra fidem prosperis inbiberat, genitum esse sese de Iove.

CAIUS SALLUSTIUS CRISPUS, *Bellum Catilinae*
(86 – 34 B.C.)

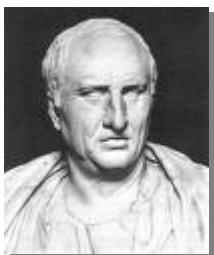
ZYWOT KATYLINY, *fragmenty* (Charakterystyka Katyliny)

L. Catilina, nobili genere natus, fuit magna vi et animi et corporis, sed ingenio malo pravoque. Huic ab adolescentia bella intestina, caedes, rapinae, discordia civilis grata fuere ibique iuventutem suam exercuit. Corpus patiens inediae, alioris, vigiliae supra quam cuiquam credibile est. Animus audax, subdolos, varius, cuius rei lubet simulator ac dissimulator, alieni adpetens, sui profusus, ardens in cupiditatibus; satis eloquentiae, sapientiae parum. Vastus animus inmoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat. Hunc post dominationem L. Sullae libido maxima invaserat rei publicae capiendae. Agitabatur magis magisque in dies animus ferox inopia rei familiaris et conscientia scelerum. Incitabant praeterea corrupti civitatis mores, quos pessima ac diversa inter se mala, luxuria atque avaritia, vexabant. Iam primum adolescens Catilina multa nefanda stupra fecerat, cum virgine nobili, cum sacerdote Vestae, alia huiusce modi contra ius

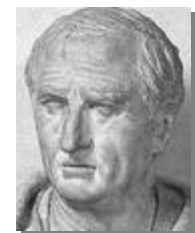
fasque. In tanta tamque corrupta civitate Catilina, id quod factu facillimum erat, omnium flagitiorum atque facinorum circum se tamquam stipatorum catervas habebat. Nam quicumque impudicus, adulter, ganeo, manu, ventre, pene bona patria laceraverat, praeterea omnes undique parricidae, sacrilegi, convicti iudiciis aut pro factis iudicium timentes, postremo omnes, quos flagitium, egestas, conscius animus exagitabat, ii Catilinae proximi familiaresque erant. Quod si quis etiam a culpa vacuus in amicitiam eius inciderat, cotidiano usu atque illecebris facile par similisque ceteris efficiebatur. Sed maxime adulescentium familiaritates adpetebat: eorum animi molles etiam et fluxi dolis haud difficulter capiebantur. Nam ut cuiusque studium ex aetate flagrabat, aliis scorta praebere, aliis canes atque equos mercari; postremo neque sumptui neque modestiae suae parcere, dum illos obnoxios fidosque sibi faceret.

ŻYWOT KATYLINY, 31.7-8 (Reakcja Katyliny na wystąpienie Cicerona)☆☆☆

At Catilinae crudelis animus eadem illa movebat, tametsi praesidia parabantur et ipse lege Plautia interrogatus erat ab L. Paulo. Postremo, dissimulandi causa aut sui expurgandi, sicut iurgio lacessitus foret, in senatum venit. Tum M. Tullius consul, sive praesentiam eius timens sive ira conmotus, orationem habuit luculentam atque utilem rei publicae, quam postea scriptam edidit. Sed ubi ille adsedit, Catilina, ut erat paratus ad dissimulanda omnia, demisso voltu, voce supplici postulare a patribus coepit, ne quid de se temere crederent: ea familia ortum, ita se ab adolescentia vitam instituisse, ut omnia bona in spe haberet; ne existumarent sibi, patricio homini, cuius ipsius atque maiorum plurima beneficia in plebem Romanam essent, perdita re publica opus esse, cum eam servaret M. Tullius, inquilinus civis urbis Romae. Ad hoc maledicta alia cum adderet, obstrepere omnes, hostem atque parricidam vocare. Tum ille furibundus: "Quoniam quidem circumventus", inquit, "ab inimicis praiceps agor, incendium meum ruina restinguam." Deinde se ex curia domum proripuit.

MARCUS TULLIUS CICERO
(106 – 43 B.C.)

DE DIVINATIONE 1.27.57 (Dziwny sen) ☆

Quum duo quidam Arcades familiares iter una facerent et Megaram venissent, alter ad cauponem devertit, ad hospitem alter. Qui ut cenati quieverunt, concubia nocte visus est in somnis ei, qui erat in hospitio ille alter orare, ut subveniret, quod sibi a caupone interitu pararetur. Is primo perterritus somnio surrexit, dein, quum se collegisset idque visum pro nihilo habendum esse duxisset, recubuit. Tum ei dormienti idem ille visus est rogare, ut, quoniam sibi vivo non subvenisset, mortem suam ne inultam pateretur; se interfectum in plaustrum a caupone esse

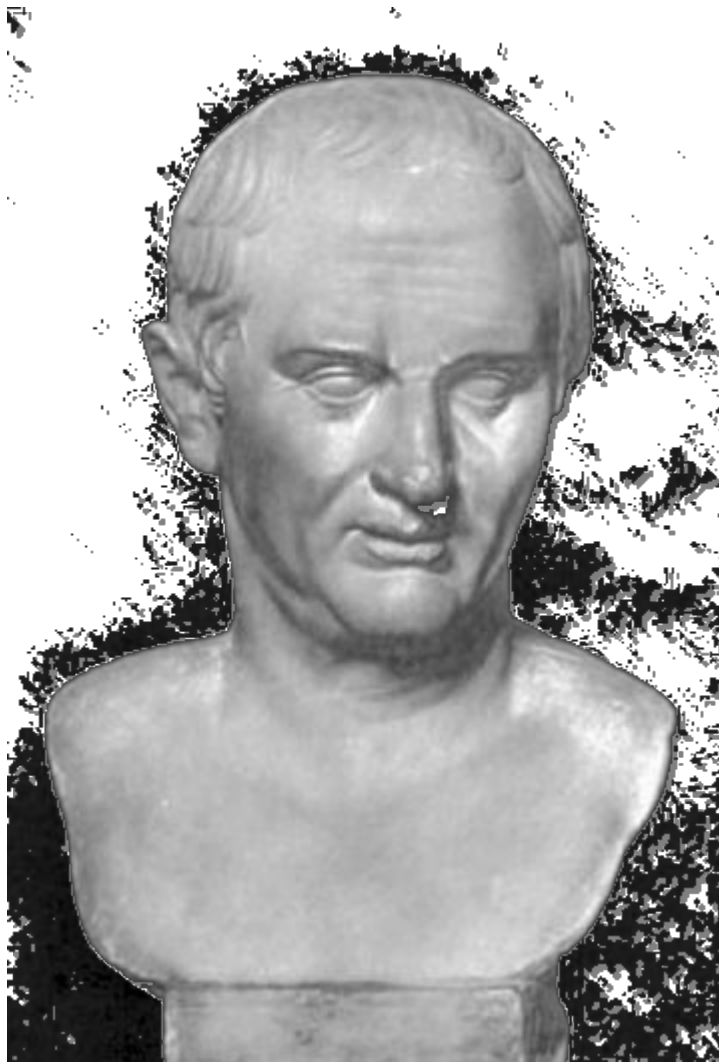
coniectum et supra stercus iniectum; petere, ut mane ad portam adesset, priusquam plastrum ex oppido exiret. Hoc vero somnio is commotus mane bubulco praesto ad portam fuit. Quaesivit ex eo, quid esset in plaustro. Ille perterritus fugit. Mortuus erutus est. Caupo re patefacta poenas dedit.

DE NATURA DEORUM 3.37.89 (o Diagorasie) ☆

Diagoras, quum Samothracam venisset, Atheos ille, qui dicitur atque ei quidam amicus: „Tu, qui deos putas humana negligere, nonne animadvertis ex tot tabulis pictis, quam multi votis vim tempestatis effugerint in portumque salvi venerint?” “Ita fit, — inquit, — illi enim nusquam picti sunt, qui naufragia fecerunt in marique perierunt.”

TUSCULANAE DISPUTATIONES 5.20.60 (O tyranie Dionizjuszu) ☆

Dionysius, tyrannus Syracusanorum, quum pila ludere vellet (studiose enim id factitabat) tunicamque poneret, adolescentulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. Hic quum quidam familiaris iocans dixisset: “Huic quidem certe vitam tuam committis” adrisissetque adolescens, utrumque iussit interfici, — alterum, quia viam demonstravisset interimendi sui, alterum, quia dictum id risu approbavisset. Atque eo facto sic doluit, nihil ut tulerit gravius in vita; quem enim vehementer amarat, occiderat.

LUCIUS ANNAEUS SENECA
(c. 4 B.C. – A.D. 65)

EPISTULAE MORALES AD LUCILLIUM

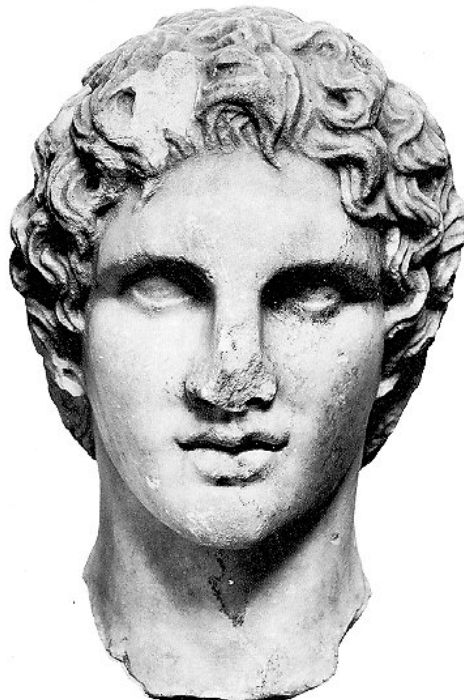
59, 12 (Aleksander wyznaje, że jest człowiekiem) ☆

Alexander, quum in India vagaretur et gentes, ne finitimis quidem satis notas, bello vastaret, in obsidione cuiusdam urbis, dum circumit muris, sagitta ictus diu persedere et incepta agere perseveravit. Deinde, quum represso sanguine sicci vulneris dolor cresceret, coactus absistere. "Omnes, — inquit, — iurant esse me Iovis filium, sed vulnus hoc hominem esse me clamat."

DE BENEFICIIS

5.24.1-3 (Uznanie dla zasług wojskowych Cezara) ☆☆☆☆

Causam dicebat apud divum Iulium ex veteranis quidam paulo violentior adversus vicinos suos et causa premebatur. "Meministi" inquit, "imperator, in Hispania talum extorsisse te circa Sucronem?" Cum Caesar meminisse se dixisset: "Meministi quidem sub quadam arbore minimum umbrae spargente cum velles residere ferventissimo sole et esset asperrimus locus, in quo ex rupibus acutis unica illa arbor eruperat, quendam ex commilitonibus paenulam suam substravisse?" Cum dixisset Caesar: "Quidni meminerim? et quidem siti confectus, quia inpeditus ire ad fontem proximum non poteram, repere manibus volebam, nisi commilito, homo fortis ac strenuus, aquam mihi in galea sua adtulisset", "Potes ergo" inquit, "imperator, adgnosceres illum hominem aut illam galeam?" Caesar ait se non posse galeam adgnosceres, hominem pulchre posse, et adiecit, puto obiratus, quod se a cognitione media ad veterem fabulam abduceret: "Tu utique ille non es." "Merito" inquit, "Caesar, me non adgnoscis; nam cum hoc factum est, integer eram; postea ad Mundam in acie oculus mihi effossus est et in capite lecta ossa. Nec galeam illam, si videris, adgnosces; machaera enim Hispana divisa est." Vetuit illi exhiberi negotium Caesar et agellos, in quibus vicinalis via causa rixae ac litium fuerat, militi suo donavit.

ACUTE DICTA

1. Samniorum legati auxilium orantes longa oratione usi erant. Responderunt Lacedaemonii: “Prima sumus obliti, postrema non intelleximus, quia prima non meminimus.”
2. Demonax, quum videret quendam veste magna gloriantem prehensa veste “Atqui, — inquit, — hac ante te ovis gestabat, et tamen ovis erat.”
3. Apelles, pictor illius temporis clarissimus, Alexandrum pinxerat vehementem equo. Quam imaginem ille contemplatus minus laudavit, quam par esset. Quum autem equus adductus picto equo adhinniret, quasi verus esset, Apelles: “Equus tuus, — inquit, — rex, pingendi peritior, quam tu, esse videtur.”
4. Eleganter Alexandro illi Magno quidam comprehensus pirata respondit. Nam, quum ille hominem interrogasset, quo iure maria infesta redderet, ille: “Eodem, — inquit, — quo tu orbem terrarum. Sed, quia id ego exiguo navigio facio, latro vocor; tu, quia magna classe et exercitu, imperator.” (Augustinus, *Civ.* 4.4)
5. Praeclare Anaxagoras, qui, quum Lampsaci moreretur, quaerentibus amicis, velletne Clazomenas in patriam, sii quid accidisset, auferri, “Nihil necesse est, — inquit, — undique enim ad inferos tantundem viae est.”
6. Diogenes Cynicus proici se iussit inhumatum. Tu amici: “Volucrisque et feris?” “Minime vero, — inquit, — sed bacillum propter me, quo adigam, ponitote.” “Qui poteris? — illi — Non enim senties.” “Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil sentienti?” (Cic. *Tusc.* 1.43.104)
7. Alexander, Macedonum rex, quum consulto oraculo monitus esset, ut eum, qui sibi porta egresso primus occurrisset, interfici iuberet, asinarium forte sibi ante omnes obviam factum ad mortem abripi imperavit. Quaerente eo, cur se innocentem capitali supplicio afficeret, ad excusandum factum suum oraculi praeceptum rettulit. Tum asinarius: “Si ita est, — inquit, — rex, alium deus huic morti destinavit: nam asellus, quem ego ante me agebam, prior tibi occurrit.” Delectatus Alexander et illius tam callido dicto, et quod ab errore ipse revocatus est, asinum pro homine occidit. (Val. Max. 7.3)

8. Quum, parta Actiaca victoria, Romam reverteretur Augustus, occurrit ei inter gratulantes opifex quidam corvum tenens, quem instituerat haec dicere: “Ave, Caesar, victor imperator!” Miratus caesar officiosam avem viginti milibus nummorum emit. Socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate pervenerat, affirmavit caesari habere illum et alium corvum, quem ut afferre cogeretur, rogavit. Allatus verba, quae didicerat, expressit: “Ave, victor imperator Antonii!” Nihil propterea exaspectatus Augustus satis duxit iubere corvorum doctorem dividere acceptum munus cum contubernali. Salutatus similiter et a psittaco et a pica eos quoque emi iussit. Exemplum sutorem pauperem sollicitavit, ut corvum institueret ad parem salutationem, sed, quum haud multum proficeret, saepe ad avem nonrespondentem dicere solebat: “Opera et impensa periit.” Aliquando tamen corvus coepit dicere dictatam salutationem. Hac, dum transit, audita, respondit Augustus: “Satis domi saluatorum talium habeo.” Superfuit corvo memoria, ut et illa, quibus dominum querentem solebat audire, subtexeret: “Opera et impensa periit.” Ad quod caesar risit emique avam iussit, quanti nullam adhuc emerat. (Macrob. *Sat.* 2.4.29)

BEDA VENERABILIS

(c. 672-735 A.D.)

HISTORIA ECCLESIASTICA GENTIS ANGLORUM II 1

(Anglicy czy Aniołowie?) ☆☆☆

Nec silentio praetereunda opinio, quae de beato Gregorio traditione maiorum ad nos usque perlata est: qua videlicet ex causa admonitus tam sedulam erga salutem nostrae gentis curam gesserit. Dicunt, quia die quadam, cum, advenientibus nuper mercatoribus, multa venalia in forum fuissent conlata, multi ad emendum confluxissent, et ipsum Gregorium inter alios advenisse ac vidisse inter alia pueros venales positos candidi corpore ac venusti vultus, capillorum quoque forma egregia. Quos cum aspiceret, interrogavit, ut aiunt, de qua regione vel terra essent adlati. Dictumque est, quia de Britannia insula, cuius incolae talis essent aspectus. Rursus interrogavit, utrum idem insulani Christiani, an pagani adhuc erroribus essent implicati. Dictum est, quod essent pagani. At ille intimo ex corde longa trahens suspiria: “Heu, pro dolor!” — inquit — Quod tam lucidi vultus homines tenebrarum auctor oppsidet tantaque gratia frontispicii mentem ab interna gratia vacuam gestat!” Rursus ergo interrogavit, quod esset vocabulum gentis illius. Responsum est, quod Angli vocarentur. At ille: “Bene, — inquit, — nam et angelicam habent faciem et tales angelorum in caelis decet esse coheredes.”

**ANONYMUS
(XIII A.D.)**

DE ORTU WALUVANII NEPOTIS ARTURI (Tajemna miłość)☆☆☆

Uterpendragon rex, pater Arturi, omnium Britannie confinium provinciarum sue dicioni reges subegerat tributariosque efficiens eorum filios partim loco obsidum, partim honestate morum militarique erudiendos disciplina sua in curia detinebat. Inter quos Loth, nepos Sichelini regis Norwegie educabatur, adolescens mirandus aspectu, robore corporis animique virtute peditus, unde et regi Uthero eiusque filio Arturo, ceteris suis coetaneis, karior habitus ipsius secreta cubiculi continue frequentabat. Erat autem regi filia Anna dicta incomparabilis pulcritudinis, que cum matre regina in thalamo morabatur. Cum qua dum predictus adolescens sepe iuvenaliter luderet et iocosa secretius verba consereret, utrique alterutro capiuntur amore. Alterni tamen affectus diu ab invicem cum timore tum pudore dissimulati sunt. verum quia ad instar flamme amor, quo magis tegitur, eo magis accenditur indeque capit augmentum, unde minui festinatur, magnitudinem tandem amoris in se continere non valentes, que mente conceperant, mutuo patefaciunt. Sui igitur voti compotes effecti assensum voluptati adhibent statimque illa impregnata intumuit.

**PUBLIUS ANNIUS FLORUS
(II A.D.)**

**EPITOME DE T. LIVIO BELLORUM OMNIUM ANNORUM DCC LIBRI DUO
II 8 (Powstanie Spartakusa 73-71 a.Ch.n.)☆☆☆**

Spartacus Thrax, Crixus Celta et Oenomaus effracto P. Lentuli ludo gladiatorio cum XXX eiusdem fortunae viris eruperunt Capuam. Servis ad vexillum vocatis turbam decem milia hominum complectentem coegerunt. Qui fuga non contenti etiam libertatem armis assequi cupiebant. Prima sedes, velut beluis, mons Vesuvius placuit. Ibi quum obsiderentur a C. Glabro, per fauces cavi montis vimineis delapsi vinculis ad imas eius radices degressi sunt et exitu invisio nihil tale opinatis ducis subito impetu castra ceperunt. Deinde totam Campaniam pervagantur. Nec villarum atque vicorum vastatione contenti Nolam atque Nuceriam, Thurios atque Metapontum terribili strage populantur.

Affluentibus in dies copiis, e viminibus pecudumque tegumentis inconditos sibi clipeos, ex ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt. Ac ne quod decus iusto deesset exercitui domitis obviis etiam gregibus parantur equitatus captaque de praetoribus insignia fascisque ad ducem deportantur. Nec abnuat Spartacus; quin defunctorum quoque proelio ducum funera celebravit imperatorum exsequiis captivosque circa rogum iussit armis depugnare.

Inde iam consularem quoque aggressus in Apennino Lentuli exercitum cecidit apud, Mutinam Publii Casii castra delevit. Quas victorias quum reportavisset, iam Romam ipsam aggredi meditabatur. Tandem a Licinio Crasso pulsus fugatique hostes in extrema Italiae refugerunt. Ibi

circa Brutium angulum clausi, quum fugam in Siciliam pararent neque navigia suppetent ratesque ex trabibus et dolia conexa virgultis frustra experirentur, tandem eruptione facta digna viris morte ceciderunt; quod sub gladiatore duce oportuit, sine missione pugnatum est. . Spartacus ipse in primo agmine fortissime dimicans quasi imperator occisus est.

PUBLIUS CORNELIUS NEPOS
(c. 100 – 24 B.C.)

LIBER DE EXCELLENTIBUS DVCIBUS EXTERARVM GENTIVM

HANNIBAL 12 (Śmierć Hannibala) ☆☆☆

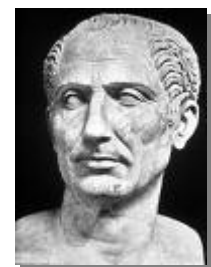
Quae dum in Asia geruntur, accidit casu, ut legati Prusiae Romae apud T. Quintium Flaminium consularem cenarent atque ibi de Hannibale mentione facta ex his unus diceret eum in Prusiae regno esse. 2 Id postero die Flaminius senatui detulit. Patres conscripti, qui Hannibale vivo numquam se sine insidiis futuros existimarent, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flaminium, qui ab rege peterent, ne inimicissimum suum secum haberet sibi dederet. 3 His Prusia negare ausus non est: illud recusavit, ne id a se fieri postularent, quod adversus ius hospitii esset: ipsi, si possent, comprehenderent; locum, ubi esset, facile inventuros. Hannibal enim uno loco se tenebat, in castello, quod ei a rege datum erat muneri, idque sic aedificarat, ut in omnibus partibus aedificii exitus haberet, scilicet verens, ne usu veniret, quod accidit. 4 Huc cum legati Romanorum venissent ac multitudine domum eius circumdedissent, puer ab ianua prospiciens Hannibali dixit plures praeter consuetudinem armatos apparere. Qui imperavit ei, ut omnes fores aedificii circumiret ac propere sibi nuntiaret, num eodem modo undique obsideretur. 5 Puer cum celeriter, quid esset, renuntiasset omnisque exitus occupatos ostendisset, sensit id non fortuito factum, sed se peti neque sibi diutius vitam esse retinendam. Quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinorum virtutum venenum, quod semper secum habere consuevit, sumpsit.

CAIUS IULIUS CAESAR
(100 – 44 B.C.)

COMMENTARII DE BELLO GALLICO

5.12-14 (Opis Brytani) ☆☆☆

Britanniae pars interior ab eis incolitur quos natos in insula ipsi memoria proditum dicunt, maritima ab eis, qui praedae ac belli inferendi causa ex Belgio transierunt (qui omnes fere eis nominibus civitatum appellantur, quibus orti ex civitatibus eo pervenerunt) et bello illato ibi permanserunt atque agros colere coeperunt. Hominum est infinita multitudo creberrimaeque aedificia fere Gallicis consimilia, pecorum magnus numerus. Utuntur aut aere aut nummo aureo aut taleis ferreis ad certum pondus examinatis pro nummo. Nascitur ibi plumbum album in

mediterraneis regionibus, in maritimis ferrum, sed eius exigua est copia; aere utuntur importato. Materia cuiusque generis ut in Gallia est, praeter fagum atque abietem. Leporem et gallinam et anserem gustare fas non putant; haec tamen alunt animi voluptatisque causa. Loca sunt temperatiora quam in Gallia, remissioribus frigoribus.

Insula natura triquetra, cuius unum latus est contra Galliam. Huius lateris alter angulus, qui est ad Cantium, quo fere omnes ex Gallia naves appelluntur, ad orientem solem, inferior ad meridiem spectat. Hoc pertinet circiter milia passuum quingenta. Alterum vergit ad Hispaniam atque occidentem solem; qua ex parte est Hibernia, dimidio minor, ut aestimatur, quam Britannia, sed pari spatio transmissus atque ex Gallia est in Britanniam. In hoc medio cursu est insula, quae appellatur Mona: complures praeterea minores subiectae insulae existimantur, de quibus insulis nonnulli scripserunt dies continuos triginta sub bruma esse noctem. Nos nihil de eo percontationibus reperiebamus, nisi certis ex aqua mensuris breviores esse quam in continenti noctes videbamus. Huius est longitudo lateris, ut fert illorum opinio, septingentorum milium. Tertium est contra septentriones; cui parti nulla est obiecta terra, sed eius angulus lateris maxime ad Germaniam spectat. Hoc milia passuum octingenta in longitudinem esse existimatur. Ita omnis insula est in circuitu vicies centum milium passuum.

Ex his omnibus longe sunt humanissimi qui Cantium incolunt, quae regio est maritima omnis, neque multum a Gallica differunt consuetudine. Interiores plerique frumenta non serunt, sed lacte et carne vivunt pellibusque sunt vestiti. Omnes vero se Britanni vitro inficiunt, quod caeruleum efficit colorem, atque hoc horridiores sunt in pugna aspectu; capilloque sunt promisso atque omni parte corporis rasa praeter caput et labrum superius. Vxores habent deni duodenique inter se communes et maxime fratres cum fratribus parentesque cum liberis; sed qui sunt ex his nati, eorum habentur liberi, quo primum virgo quaeque deducta est.

4.9 (na mowę zależną) ☆☆☆

Legati haec se ad suos relatuos dixerunt et re deliberata post diem tertium ad Caesarem reversuros: interea ne propius se castra moveret, petierunt. Ne id quidem Caesar ab se impetrari posse dixit. Cognoverat enim magnam partem equitatus ab iis aliquot diebus ante praedandi frumentandi causa ad Ambivaritos trans Mosam missam: hos expectari equites atque eius rei causa moram interponi arbitrabatur.

DE BELLO CIVILI

3.102-104 (Śmierć Pompejusza) ☆☆☆☆

Caesar omnibus rebus relictis persequendum sibi Pompeium existimavit, quascumque in partes se ex fuga recepisset, ne rursus copias comparare alias et bellum renovare posset, et quantumcumque itineris equitatu efficere poterat, cotidie progrediebatur legionemque unam

minoribus itineribus subsequi iussit. Erat edictum Pompei nomine Amphipoli propositum, uti omnes eius provinciae iuniores, Graeci civesque Romani, iurandi causa convenirent. Sed utrum avertendae suspicionis causa Pompeius proposuisset, ut quam diutissime longioris fugae consilium occultaret, an ut novis dilectibus, si nemo premeret, Macedoniam tenere conaretur, existimari non poterat. Ipse ad ancoram unam noctem constitit et vocatis ad se Amphipoli hospitibus et pecunia ad necessarios sumptus corrogata, cognito Caesaris adventu, ex eo loco discessit et Mytilenas paucis diebus venit. Biduum tempestate retentus navibusque aliis additis actuariis in Ciliciam atque inde Cyprum pervenit. Ibi cognoscit consensu omnium Antiochensium civiumque Romanorum, qui illic negotiarentur, arma capta esse excludendi sui causa nuntiosque dimissos ad eos, qui se ex fuga in finitimas civitates recepisse dicerentur, ne Antiochiam adirent: id si fecissent, magno eorum capitis periculo futurum. Idem hoc L. Lentulo, qui superiore anno consul fuerat, et P. Lentulo consulari ac nonnullis aliis acciderat Rhodi; qui cum ex fuga Pompeium sequerentur atque in insulam venissent, oppido ac portu recepti non erant missisque ad eos nuntiis, ut ex his locis discederent contra voluntatem suam naves solverant. Iamque de Caesaris adventu fama ad civitates perferebatur.

Quibus cognitis rebus Pompeius deposito adeundae Syriae consilio pecunia societatis sublata et a quibusdam privatis sumpta et aeris magno pondere ad militarem usum in naves imposito duobusque milibus hominum armatis, partim quos ex familiis societatum delegerat, partim a negotiatoribus coegerat, quosque ex suis quisque ad hanc rem idoneos existimabat, Pelusium pervenit. Ibi casu rex erat Ptolomaeus, puer aetate, magnis copiis cum sorore Cleopatra bellum gerens, quam paucis ante mensibus per suos propinquos atque amicos regno expulerat; castraque Cleopatrae non longo spatio ab eius castris distabant. Ad eum Pompeius misit, ut pro hospitio atque amicitia patris Alexandria reciperetur atque illius opibus in calamitate tegeretur. Sed qui ab eo missi erant, confecto legationis officio liberius cum militibus regis colloqui coeperunt eosque hortari, ut suum officium Pompeio praestarent, neve eius fortunam despicerent. In hoc erant numero complures Pompei milites, quos ex eius exercitu acceptos in Syria Gabinius Alexandriam traduxerat belloque confecto apud Ptolomaeum, patrem pueri, reliquerat.

His tum cognitis rebus amici regis, qui propter aetatem eius in procuratione erant regni, sive timore adducti, ut postea praedicabant, sollicitato exercitu regio ne Pompeius Alexandriam Aegyptumque occuparet, sive despecta eius fortuna, ut plerumque in calamitate ex amicis inimici existunt, his, qui erant ab eo missi, palam liberaliter responderunt eumque ad regem venire iusserunt; ipsi clam consilio inito Achillam, praefectum regium, singulari hominem audacia, et L. Septimium, tribunum militum, ad interficiendum Pompeium miserunt. Ab his liberaliter ipse appellatus et quadam notitia Septimii productus, quod bello praedonum apud eum ordinem duxerat, naviculam parvulam conscendit cum paucis suis: ibi ab Achilla et Septimio interficitur. Item L. Lentulus comprehenditur ab rege et in custodia necatur.